

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин

(повна найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ
РИНКІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ**

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма Міжнародні економічні відносини

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти

групи МЕВ-41

Усік Назар Ігорович

(підпис)

Керівник:

к.е.н., доцент

Галазюк Наталія Миколаївна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2024 р.
Гарант освітньої програми:
д.е.н., професор
Лютак Олена Миколаївна

(підпис)

Луцьк – 2024 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра міжнародних економічних відносин

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Галузь знань: 29 Міжнародні відносини

Спеціальність: 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма: Міжнародні економічні відносини

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних економічних

відносин _____ к.е.н., доцент Олена БАУЛА

« _____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Усіку Назару Ігоровичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Формування та розвиток міжнародних ринків у сфері послуг.
Керівник роботи: к.е.н., доцент Галазюк Наталія Миколаївна
затверджені наказом закладу вищої освіти від «30» грудня 2023 року № 454/01-02
2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «01» червня 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи: роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, дані Світового Банку, офіційні дані Державної служби статистики України, а також матеріали WTO, The world's 100 largest bank, S&P Global, матеріали експертних досліджень, інформаційні ресурси мережі Інтернет та ін.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):
ВСТУП. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ. 1.1. Економічна суть та закономірності розвитку міжнародних ринків у сфері послуг. 1.2. Основні підходи до класифікації міжнародних ринків послуг. 1.3. Сучасні аспекти регулювання міжнародних ринків послуг в умовах глобалізації. РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ. 2.1. Динаміка та структура міжнародних ринків послуг за географічною та товарною ознакою. 2.2. Оцінка діяльності ТНК на міжнародних ринках у сфері послуг. 2.3. Сучасний стан міжнародної торгівлі України у сфері послуг в умовах економічної нестабільності. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.
5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: Лист 1. Мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження. Лист 2. Основні характеристики послуги, як товару. Специфічні риси міжнародної торгівлі послугами. Лист 3. Класифікація послуг за У. Стентоном та Р. Джаддом. Лист 4. Основні складові сучасних міжнародних ринків у сфері послуг. Лист 5. Сучасні принципи механізму регулювання міжнародних ринків у сфері послуг. Лист 6. Загальний обсяг світового експорту послуг за 2010-2022 р.р., трлн.дол. США. Лист 7. Річні обсяги експорту та імпорту послуг за групами країн в 2022 рік, трлн.дол. США. Структура експорту послуг за групами країн в 2022 році, %. Лист 8. Умови формування зростаючої ролі ТНК на міжнародних ринках товарів та послуг. Лист 9. ТОП-10 готельні мережі світу за кількістю номерного фонду у 2022 році. Лист 10. ТОП-10 найбільших транснаціональних

банків у 2022 році. Лист 11. Структура українського експорту та імпорту послуг за 2022 рік.
Лист 12. Висновки та пропозиції.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Теоретичний розділ</i>	доцент Галазюк Н.М.		
<i>Аналітичний розділ</i>	доцент Галазюк Н.М.		
<i>Висновки та пропозиції</i>	доцент Галазюк Н.М.		
<i>Нормоконтроль</i>	доцент Галазюк Н.М.		

7. Дата видачі завдання 30.12.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Примітка
1	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 28.12.2023</i>	<i>виконано</i>
2	<i>Огляд літератури із досліджуваної теми</i>	<i>до 16.01.2024</i>	<i>виконано</i>
3	<i>Теоретичний розділ</i>	<i>до 14.02.2024</i>	<i>виконано</i>
4	<i>Аналітичний розділ</i>	<i>до 14.03.2024</i>	<i>виконано</i>
5	<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>до 11.04.2024</i>	<i>виконано</i>
6	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 25.04.2024</i>	<i>виконано</i>
7	<i>Формування додатків</i>	<i>до 02.05.2024</i>	<i>виконано</i>
8	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 09.05.2024</i>	<i>виконано</i>
9	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавра</i>	<i>до 16.05.2024</i>	<i>виконано</i>
10	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 23.05.2024</i>	<i>виконано</i>
11	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 28.05.2024</i>	<i>виконано</i>
12	<i>Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту</i>	<i>до 01.06.2024</i>	<i>виконано</i>

Здобувач вищої освіти

_____ Усік Н.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ Галазюк Н.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Усік Н.І. Формування та розвиток міжнародних ринків у сфері послуг. Рукопис.

Кваліфікаційна робота бакалавра ОП «Міжнародні економічні відносини» спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2024.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження та оцінка тенденцій розвитку міжнародних ринків у сфері послуг, вивчення специфіки регулювання міжнародної торгівлі послугами, виокремити основні стимулюючі фактори розвитку міжнародних ринків у сфері послуг.

Об'єктом дослідження є міжнародні ринки у сфері послуг.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні та прикладні аспекти дослідження сучасних тенденції розвитку міжнародних ринків у сфері послуг.

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні основи формування та розвитку міжнародних ринків у сфері послуг, зокрема їх економічну сутність та закономірності розвитку, основні підходи щодо їх класифікації та основні аспекти регулювання ринків у сфері послуг.

Проведено оцінку сучасних тенденцій розвитку міжнародних ринків у сфері послуг, зокрема представлена динаміка та структура міжнародних ринків у сфері послуг за географічною та товарною ознаками, проведена оцінка діяльності ТНК на міжнародних ринках у сфері послуг. Окрему увагу приділено аналізу сучасного стану міжнародної торгівлі України у сфері послуг в умовах економічної нестабільності. У заключному підрозділі роботи окреслено ключові тенденції, що притаманні сучасним міжнародним ринкам у сфері послуг.

Практичне значення одержаних в процесі дослідження результатів полягає в тому, що його висновки та рекомендації можуть бути використані для подальших наукових досліджень даної тематики та допоможуть проаналізувати аспекти, які безпосередньо впливатимуть на розвиток міжнародних ринків у сфері послуг та активну участь в них України.

Загальний обсяг роботи 61 сторінка. Робота містить 4 таблиці, 17 рисунків, додатки. Список використаних джерел включає 42 позиції.

Ключові слова: послуга, міжнародний ринок послуг, експорт, імпорт, ТНК, міжнародна торгівля, конкурентоздатність, інновації.

ANNOTATION

Usyk N.I. Formation and development of international markets in the field of services. Manuscript.

Bachelor's qualifying thesis of the OP "International Economic Relations" specialty 292 International Economic Relations. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2024.

The bachelor's qualification work consists of an introduction, two sections, conclusions and proposals, a list of used sources, appendices.

The purpose of the qualification work is to research and evaluate trends in the development of international markets in the field of services, to study the specifics of regulation of international trade in services, to identify the main stimulating factors of the development of international markets in the field of services.

The object of research is international markets in the field of services.

The subject of the qualification work is the theoretical and applied aspects of the study of modern trends in the development of international markets in the field of services.

The qualification paper examines the theoretical foundations of the formation and development of international markets in the field of services, in particular their economic essence and patterns of development, the main approaches to their classification and the main aspects of market regulation in the field of services.

An assessment of modern trends in the development of international markets in the field of services was carried out, in particular, the dynamics and structure of international markets in the field of services were presented by geographical and commodity characteristics, an assessment of the activities of TNCs in international markets in the field of services was carried out. Particular attention is paid to the analysis of the current state of international trade of Ukraine in the sphere of services in conditions of economic instability. In the final part of the work, the key trends inherent in modern international markets in the field of services are outlined.

The practical significance of the results obtained in the research process is that its conclusions and recommendations can be used for further scientific research on this topic and will help analyze aspects that will directly affect the development of international markets in the field of services and Ukraine's active participation in them.

The total volume of work is 61 pages. The work contains 4 tables, 17 figures, appendices. The list of used sources includes 42 positions.

Key words: service, international market of services, export, import, TNC, international trade, competitiveness, innovations.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ	11
1.1. Економічна суть та закономірності розвитку міжнародних ринків у сфері послуг	11
1.2. Основні підходи до класифікації міжнародних ринків послуг	16
1.3. Сучасні аспекти регулювання міжнародних ринків послуг в умовах глобалізації	22
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ	26
2.1. Динаміка та структура міжнародних ринків послуг за географічною та товарною ознакою	26
2.2. Оцінка діяльності ТНК на міжнародних ринках у сфері послуг	32
2.3. Сучасний стан міжнародної торгівлі України у сфері послуг в умовах економічної нестабільності	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	61

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ЄС	Європейський Союз
СОТ	Світова організація торгівлі
ГАТС	Генеральна угода з торгівлі послугами
ПІ	Прямі іноземні інвестиції
ВВП	Валовий внутрішній продукт
НТП	Науково-технічний прогрес
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ЮНКТАД	орган Генеральної асамблеї ООН
США	Сполучені Штати Америки
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ТНК	Транснаціональна корпорація

ВСТУП

Динамічний розвиток усіх форм міжнародних економічних відносин в нинішніх умовах глобальних викликів являє собою безліч різнонаправлених трендів, які будуть визначати формування та розвиток основних сегментів глобальної економіки. Впродовж останніх років спостерігається тенденція до стрімкого розвитку економічної співпраці, а саме зовнішньоторговельної діяльності.

Міжнародну торгівлю слід розглядати, як засіб за допомогою якого країна може розвивати спеціалізацію, нарощувати продуктивність своїх ресурсів, що призведе до збільшення загального обсягу національного виробництва.

Суверенні держави, а також окремі особи та регіони зможуть отримати вигоду, спеціалізуючись на продуктах, які вони можуть виробляти з найбільшим економічним ефектом, а потім обміняти на товари, які вони не можуть самі ефективно виготовляти.

Міжнародний ринок послуг – це сфера діяльності суб'єктів господарювання, яка динамічно розвивається під впливом глобалізаційних процесів. Про це засвідчує багато фактів, зокрема те що зростання темпів торгівлі послугами у міжнародній торгівлі в 1,5 рази перевищують зростання від обсягів експортованих та імпортованих товарів. Економічно розвинені країни, надають перевагу сфері послуг, оскільки, як за кількістю зайнятого населення, так і за вартісними характеристиками ринок послуг займає лідируючі позиції.

Аналіз сучасного стану міжнародних ринків послуг дає можливість окреслити основні тенденції та особливості його розвитку як за кількісними, так і за якісними показниками, саме вивчення питань, щодо формування та розвитку міжнародних ринків послуг є актуальним і для нашої держави.

Дана бакалаврська робота присвячена найбільш розвинутій формі міжнародних економічних відносин – міжнародній торгівлі, а саме торгівлі на ринку послуг. Відкриття сфери послуг потенційно приносить великі переваги та привертає увагу на дослідження особливостей і тенденцій розвитку.

Дослідженню питань, щодо формування та закономірностей розвитку, сучасних аспектів регулювання міжнародних ринків послуг присвячені праці ряду вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Коюда В.О., Овдіюк О.М., Швець Т.В., Антонюк К.В., Стентон Джадд, Золотарьова В.І., Тарашенко Н.А., Когут М.В., Пічугіна Т.С., Волченко А.В. та інші.

Проте, в умовах бурхливого розвитку міжнародних ринкових відносин і зростаючих темпів конкуренції на міжнародних ринках послуг виникає постійна потреба більш глибокого вивчення основних тенденцій формування, функціонування та розвитку міжнародної торгівлі в сфері послуг, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даної теми.

Метою дипломної роботи бакалавра дослідження та оцінка тенденцій розвитку міжнародних ринків у сфері послуг, вивчення специфіки регулювання міжнародної торгівлі послугами, виокремлення основних стимулюючих факторів розвитку міжнародних ринків у сфері послуг.

Виходячи з мети нашого дослідження, в бакалаврській дипломній роботі поставлено наступні завдання:

- розкрити економічну сутність та закономірності розвитку міжнародних ринків у сфері послуг;
- розглянути основні підходи до класифікації міжнародних ринків послуг;
- дослідити сучасні аспекти регулювання міжнародних ринків послуг в умовах глобалізації;
- оцінити динаміку та структуру міжнародних ринків послуг за товарною та географічною ознакою;
- оцінити діяльність ТНК на міжнародних ринках у сфері послуг;
- проаналізувати обсяги експорту та імпорту українських послуг на міжнародних ринках.

Об'єктом дослідження є міжнародні ринки у сфері послуг.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні та прикладні аспекти дослідження сучасних тенденції розвитку міжнародних ринків у сфері послуг.

У процесі дослідження використовувались специфічні та загальноекономічні методи, а саме для теоретичних досліджень та формулювання висновків та пропозицій дослідження використано абстрактно-логічний метод; статистичного дослідження застосовувалися для здійснення аналізів чинників впливу на розвиток та формування міжнародних ринків послуг; для оцінки структурних тенденцій розвитку та змін в світовому економічному просторі в контексті розвитку світового та вітчизняного ринку послуг застосовувалися методи визначення абсолютних, відносних величин, а також аналіз і синтез.

Інформаційною базою дослідження для написання дипломної роботи були наукові статті, аналітичні доповіді, монографії провідних українських та іноземних вчених, а також дані власних досліджень у сфері формування та розвитку міжнародних ринків послуг, офіційні дані Державної служби статистики України, інформаційні ресурси мережі Internet.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були представлені на IV студентському науковому семінарі «Міжнародні економічні відносини в контексті викликів і загроз XXI століття». Луцьк, 2024.

Дипломна кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ

1.1. Економічна суть та закономірності розвитку міжнародних ринків у сфері послуг

В умовах динамічного розвитку світового конкурентного середовища сфера послуг стає найвпливовішим фактором, від якого залежить подальше економічне зростання та підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни, а також зростання добробуту населення. «Послуга є важливою формою господарювання, яка змінюється з урахуванням економічних, правових і соціальних потреб» [1, с. 285]. Впродовж останніх років, ми спостерігаємо тенденції до поглиблення міжнародної співпраці усіх учасників світового співтовариства, що свідчить про зростання динаміки зовнішньоторговельних відносин.

Сьогодні в структурі ВВП розвинутих країн світу та країн, що розвиваються на сферу послуг припадає понад 50%, також варто зауважити, що у сфері послуг задіяно левову частку працездатного населення цих країн. Слід відмітити, що саме сфера послуг є одним із ключових та вирішальних факторів, який прямо чи опосередковано впливає на конкурентоздатність економіки окремих країн на світових ринках, що в свою чергу забезпечує їх сталий розвиток та може гарантувати економічний розвиток країни і є одним із вирішальних чинників зміцнення її позицій у глобальному економічному просторі [2].

Сучасні тенденції глобального економічного простору вказують на зростаючу роль та значущість сфери послуг в забезпеченні суспільного розвитку. «У силу своєї природи послуги не мають гарантованих стандартів якості, що і обумовлює послугам властивий високий ступінь невизначеності. Саме це ставить споживача послуг у невідне положення через неможливість

оцінити зразу результат та корисний ефект, а тільки після надання послуги, що ускладнює процес просування послуг на ринку» [3, с. 475].

Основною особливістю послуги як соціально-економічної категорії є її прямий зв'язок між постачальником та споживачем, а також неможливість окремого існування послуги від її виробника та від споживача. Слід зауважити, що послуга, на відміну від товарів, виробляється та споживається практично в один і той же час, в результаті чого можна виділити ряд особливостей, що характерні послугам на ринку (Рис. 1.1).

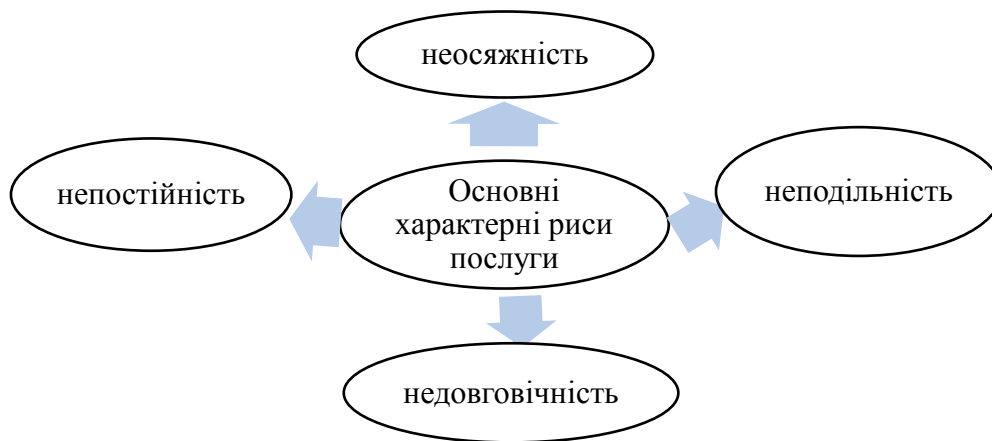

Рисунок 1.1 Основні характеристики послуги, як товару

Складено автором за: [4].

Як бачимо, серед основних характеристик послуги, як товару, варто виокремити найбільш значущо чотири риси, а саме:

1. мінливість, тобто необхідність розробки системи оцінки якості, оскільки саме якість послуг може коливатися в великих межах в залежності від виробника, відсутність чітких стандартів щодо системи обслуговування, тобто від рівня сервісу компаній-конкурентів;

2. неосязність послуги, варто пояснювати через такі її особливості, як відчутти на дотик, смак, понюхати до моменту її придбання, послугу споживач не може побачити, він просто має повірити продавцю на слово;

3. неподільність, означає одночасне виробництво та споживання послуги, тут важлива роль відводиться постачальнику послуг на основі взаємної довіри від клієнта та прагнення запобігання конфліктів;

4. недовговічність послуг, підкреслює той факт, що послугу не можна відкласти на майбутнє, або виготовити завчасно та зберігати для реалізації, в сфері послуг варто забезпечувати максимальну відповідність попиту та пропозиції.

Ключова особливість послуг, як продукту праці, полягає в тому, що вони не мають речової форми, проте є результатом угод купівлі продажу. «Послуги є найзростаючими компонентами світової економіки, а торгівля та прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в послуги збільшуються швидше, ніж у товари за останні півтора десятиліття» [5, с. 117].

Торгівля послугами є динамічною компонентою світової торгівлі. В порівнянні із традиційною торгівлею торгівля послугами на міжнародному рівні має свої специфічні особливості (Рис. 1.2).

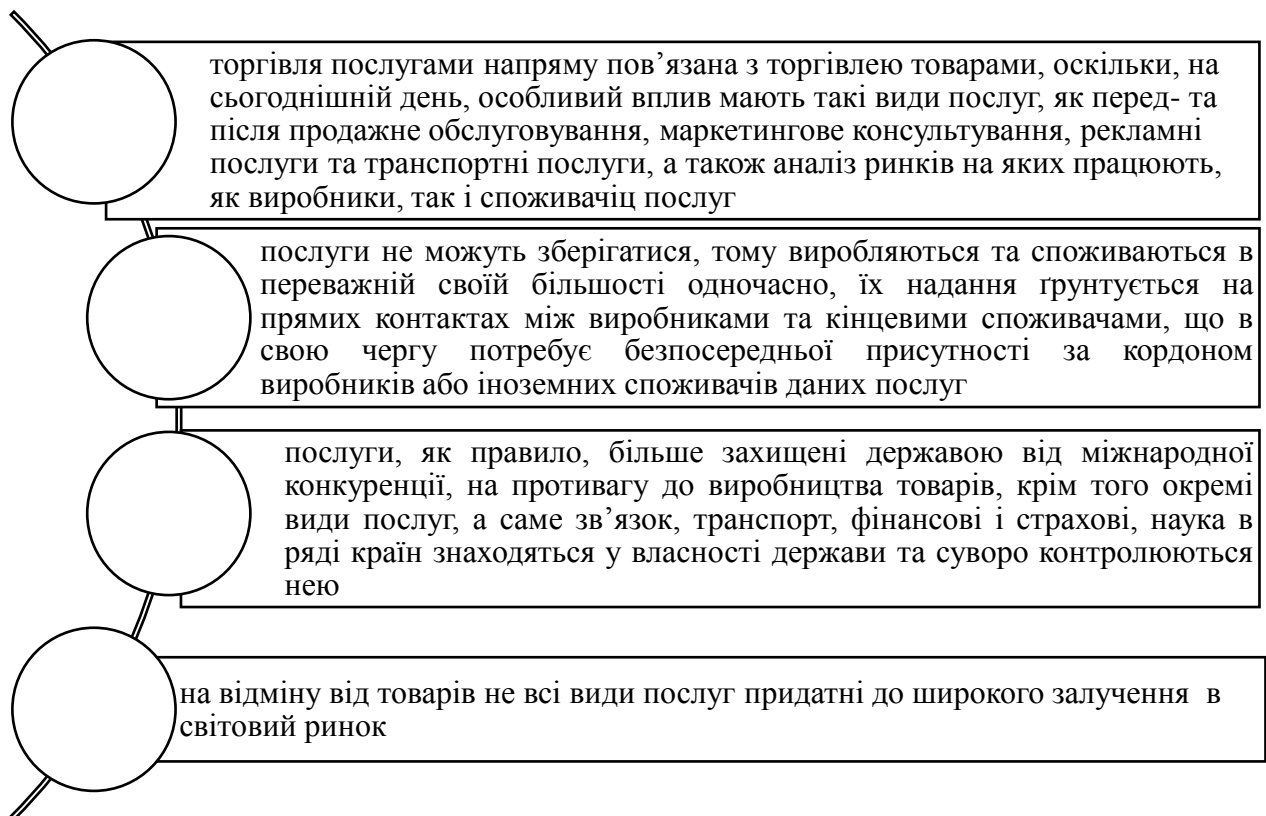

Рисунок 1.2 Специфічні риси міжнародної торгівлі послугами

Складено автором за: [6, с. 49].

В умовах сьогодення, особливе значення для сфери послуг відіграє політика лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків, що проводилася в багатьох країнах, переважно в рамках міжнародних економічних організацій, а саме таких як СОТ, ОЕСР та ЄС. Країни можуть забезпечити економічний розвиток своїх національних економік та високий рівень міжнародної конкурентоспроможності за рахунок торгівлі послугами, оскільки потреба в послугах у світі постійно зростає [7, с. 156].

Варто зауважити, що саме НТР стала основним прискорювачем інтеграції сфери послуг у світовий економічний простір. В умовах глобалізації делокалізація виробництва та надання послуг набуває фундаментального значення. В результаті чого значна кількість різноманітних видів послуг виходять за межі національних ринків і беруть участь у міжнародних торговельних операціях тим самим сприяють розвитку міжнародного ринку послуг.

Слід відмітити, що в наслідок обміну нематеріальними цінностями відбувається прискорення міжнародного поширення та взаємодії наукових знань, прогресивних технологій, виробничого досвіду та ефективних організаційно-управлінських моделей господарювання.

Міжнародний ринок послуг робить значний внесок у гуманітарний прогрес, оскільки покращує умови доступу споживачів до якісних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, культури та дозвілля, в результаті такої міжнародної взаємодії якість життя та культура людей підвищується, відбувається взаємне збагачення культур народів світу [8, с. 100].

Найважливішими закономірностями еволюції сфери послуг є те, що вона розвивається не ізольовано від матеріального виробництва, а в інтеграції з ним. Сучасні тенденції в структурі міжнародної торгівлі послугами спричинені динамічним розвитком міжнародного поділу праці.

Важливою закономірністю розвитку сфери послуг є «поступове за діяння країн до світового ринку послуг, а також динамічний розвиток національних

ринків послуг та переплетення економічних інтересів країн у цій галузі, що проявляється у зростанні обсягів надання послуг» [9, с. 83].

Варто зауважити, що на бурхливі темпи росту міжнародних ринків послуг мають суттєвий вплив ряд чинників, а саме:

- по-перше, розвиток НТП, через запровадження новітніх технологій, які надають можливість створювати необхідні умови для подальшого розширення спеціалізації національних економік та соціалізації сфери послуг;

- по-друге, у більшості країн світу довгостроковий економічний підйом призводить до економічного зростання, підвищення продуктивності праці та ділової активності, а отже і збільшення рівня прибутковості суб'єктів господарювання та платоспроможності населення, що в свою чергу створює додатковий попит на ряд послуг;

- по-третє, деіндустріалізація розвинених країн та перехід до так званої «економіки послуг», призводить до поглинання промисловості сектором послуг, що в свою чергу, приведе до вивільнення робочої сили, буде задіяна в секторі послуг, а також до потреби у «виробничих» послугах, коли товари можуть продаватися разом з послугами, зокрема страхові, фінансові та транспортні, які пов'язані з виробництвом товарів;

- по-четверте, байдужість до непоправних втрат усіх видів ресурсів, швидкі темпи розвитку продуктивних сил через спеціалізацію та кооперацію виробництва, призводять до скорочення неефективного експорту.

Отже, міжнародний ринок послуг є одним з ключових секторів міжнародної економіки, який постійно динамічно зростає у порівнянні із розвитком ринків товарів. В результаті чого, в більшості країн світу відбувається активний економічний розвиток, що, в свою чергу, є основою економічного зростання, нарощення міжнародної конкурентоздатності національних економік та підвищення добробуту населення. Сьогодні, сфера послуг є однією з найвагоміших складових у структурі світового господарства.

1.2. Основні підходи до класифікації міжнародних ринків послуг

Слід зауважити, що суперечливість тлумачення поняття послуги ускладнюється визначенням природи світового ринку послуг, як складової багаторівневої системи світового ринку. Міжнародний ринок послуг функціонує як самостійний механізм, який має, свої особливості та закономірності розвитку, а також власний зміст діяльності.

Міжнародний ринок послуг як категорія міжнародних економічних відносин, сьогодні функціонує за основними законами ринкової економіки, а саме: закони попиту і пропозиції, закону вартості, закон зростання продуктивності праці, закон нагромадження та пропорційного розвитку. Очевидно, що поступове залучення країн до міжнародного ринку послуг, переплетення економічних інтересів країн у цьому секторі, динамічність розвитку ринку послуг проявляється у зростанні обсягів надання послуг на світовому рівні.

У контексті онтологічних засад теорії економіки послуг виділяють дві основні типологічні групи, на які можна класифікувати послуги. Умовно ці групи можна представити як:

1) прикладна група класифікаційних критеріїв, основне завдання якої є виконувати окремі прикладні економічні завдання, а саме здійснювати порівняння національних та міжнародних господарських систем, проводити економічний аналіз, статистичний облік і т.д.;

2) методологічна або науково-теоретична класифікаційна група, що спрямована на позитивні, нормативні або методологічні дослідження на різних напрямках та сферах економічної науки, основною метою яких є процес прийняття ефективних управлінських рішень [10, с. 6].

На міжнародному ринку усі послуги можна розділити за багатьма класифікаційними ознаками на групи, підгрупи, види та різновиди. Такий підхід вимагає використання ряду різних методів класифікації.

В умовах сьогодення класифікація ринків послуг є актуальним питанням для багатьох країн світу. Це пов'язано з тим, що класифікація послуг формує чіткий процес розуміння того, для чого надаються послуги та які потреби вони будуть задовольняють, оскільки кожна послуга – це унікальна сфера діяльності суб'єктів господарювання, яка має притаманні лише її особливі характеристики. Піонерами у спробах класифікувати послуги є такі вчені, як: Стентон і Джадд. Так, У. Стентон поділяє усі види послуг на 10 груп, (Рис. 1.3).

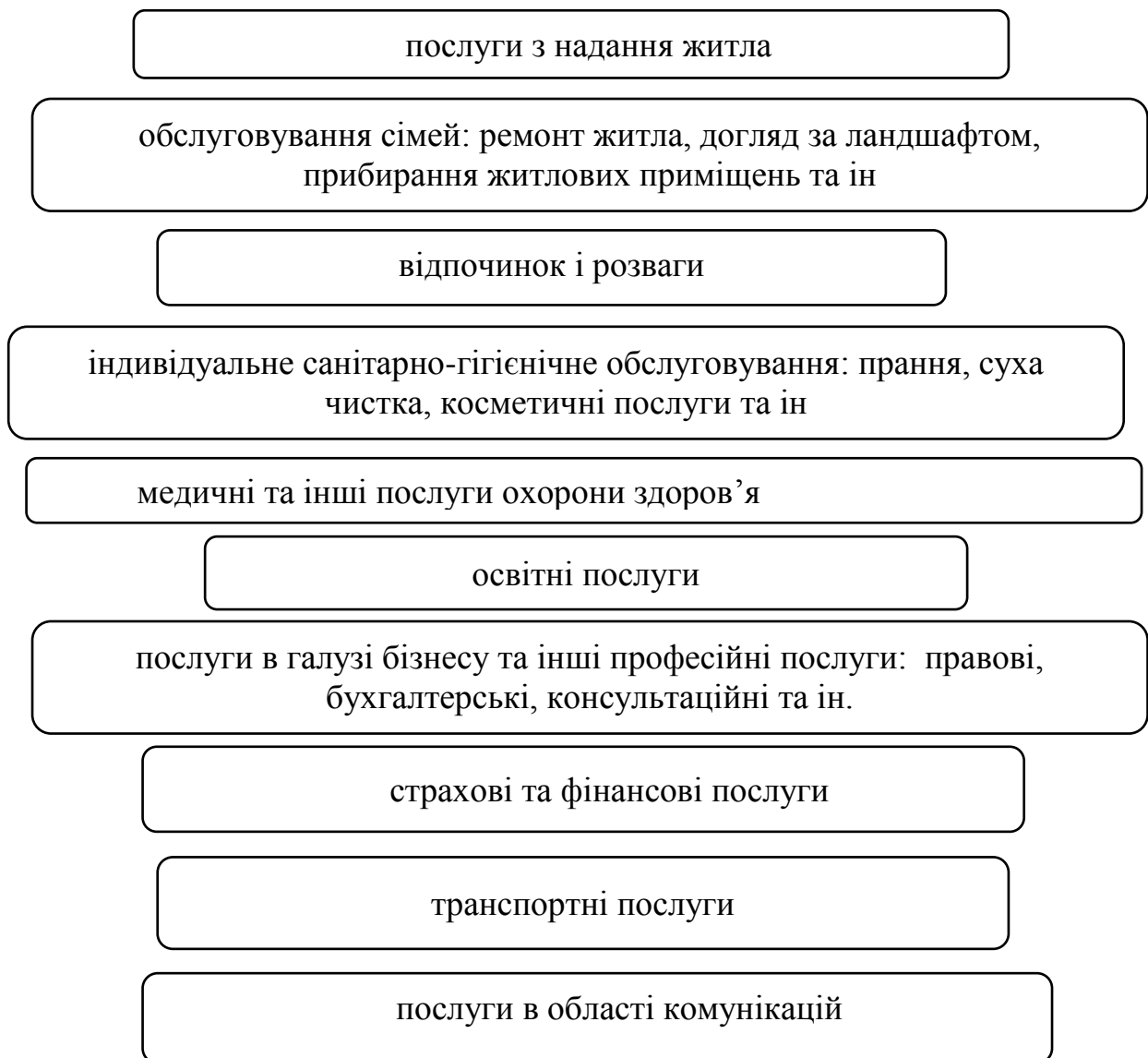

Рисунок 1.3 Класифікація послуг за У. Стентоном

Складено автором за: [11].

У. Стентон у своїх працях диференціює послуги як продукти, які мають надаватися кінцевим споживачам на комерційній основі, тобто послуги за цією класифікацією мають визначатися як певні продукти, які приносять дохід. Р. Джадд запропонував науковій спільноті свою схему класифікації послуг, об'єднавши їх у три принципові групи за їх фізичними властивостями. «В основі його ідеї лежить виявлення характеру зв'язків невідчутних послуг із фізичними товарами. Цей підхід став основою появи цілої низки ознак, які сьогодні застосовуються у різних підходах до маркетингових класифікацій» [9, с. 412] (рис. 1.4):

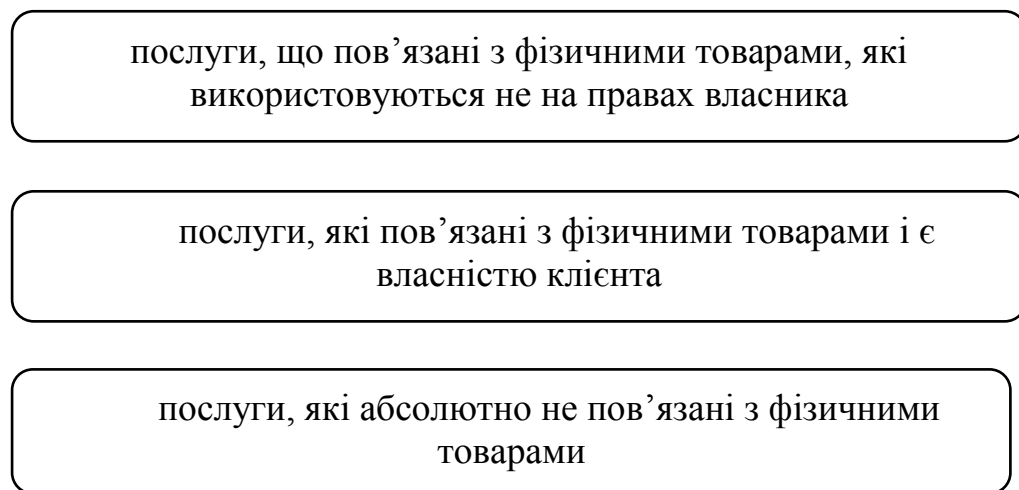

Рисунок 1.4 Класифікація послуг за Р. Джаддом

Складено автором за: [11].

Класифікація послуг за їх ознаками та видами надає нам чітке розуміння, щодо створення та споживання даних послуг, за її допомогою можна чітко охарактеризувати ту чи іншу послугу та віднести її до конкретного ринку. Класифікацію в широкому розуміння, варто розглядати, як процес поділу того чи іншого явища та віднесення його частин до певних категорій або класів. Однією з ключових цілей класифікації послуг є покращене розуміння об'єкту, який досліджується. Ряд підходів щодо групування та класифікації видів послуг є основою для їх позиціонування на ринках в тому числі і міжнародних.

На сьогоднішній день, ми послугу розглядаємо як економічно вигідний товар, який здатний забезпечити високий дохід або ж як товар «попит на який

характеризується глобальною тенденцією стабільного зростання, взаємопов'язаної з розвитком цивілізації» [13].

За для уточнення основної сутності економічної категорії «міжнародний ринок послуг» варто розглянути сучасні основні підходи до його визначення. Основним документом, що регулює міжнародну торгівлю послугами, є Генеральна угода з торгівлі послугами, що набрала чинності у 1995 році в результаті Уругвайського раунду переговорів і належить на правах додатку до угоди про СОТ. Даний документ «визначає торгівлю послугами як надання їх з території однієї країни на територію іншої країни» [14]. СОТ поділяє послуги на 600 різновидів, проте в теорії і практиці дослідження питань особливостей та закономірностей розвитку міжнародних ринків послуг, виокремлюють чотири способи здійснення торгівельних операцій на світовому ринку:

- по-перше, транскордонна торгівля (cross-border supply), що продавець і споживач послуги без переміщення кордону, за допомогою засобів комунікацій можуть отримувати послуги, прикладом таких послуг є: дистанційна освіта, надання юридичних послуг, продаж ліцензії, патентів, програмного забезпечення тощо;

- по-друге, споживання послуги за кордоном (consumption abroad), передбачає, що споживач з однієї країни, купує послуги на території іншої країни, тут існує відмінність фізичної торгівлі товарами, однак щоб отримати послугу споживач перетинає кордон іншої країни, наприклад освіта або лікування за кордоном, туристичні послуги, обслуговування транспортних засобів в іноземних майстернях і т.д.

- по-третє, комерційна присутність (commercial presents) виробник послуги, в такий спосіб присутність виробників послуг обумовлена через створення філій, представництв, дочірніх компаній, які пропонують послуги на території інших, при цьому на послуга, ні сам виробник кордон не перетинає, прикладом такого способу торгівлі послугами є банківські послуги, через філію іноземного банку, послуги освіти та медичні послуги від закладів, що знаходяться у іноземній власності;

- по-четверте, тимчасова присутність фізичних осіб (presence of natural persons), у цьому разі сенс комерційної послуги пояснюється, тим що представники постачальників або ж самозайняті особи, перетинають кордон для надання постачальницьких послуг, зокрема це можуть бути консультативні послуги та ін.

За своїми класифікаційними критеріями МВФ пропонує наступний перелік послуг: 1) подорожі; 2) морські перевезення; 3) інші види транспортних послуг; 4) інші приватні послуги; 5) інші офіційні послуги.

«ЮНКТАД класифікує послуги за наступним сферами їх розміщення: фінансові; зв'язку; будівельні та проектно-конструкторські; транспортні; професійні та ділові комерційні; туристичні; аудіовізуальні. Інші міжнародні організації МБ і ОЕСР об'єднують послуги до таких класифікаторів: споживчі; соціальні; виробничі; розподільні» [15, с. 48].

Як бачимо, таке різноманіття послуг, яке існує на сьогоднішній день, на міжнародному ринку, потребує виділяти більш вузькі та спеціалізовані ринки послуг (рис. 1.5).

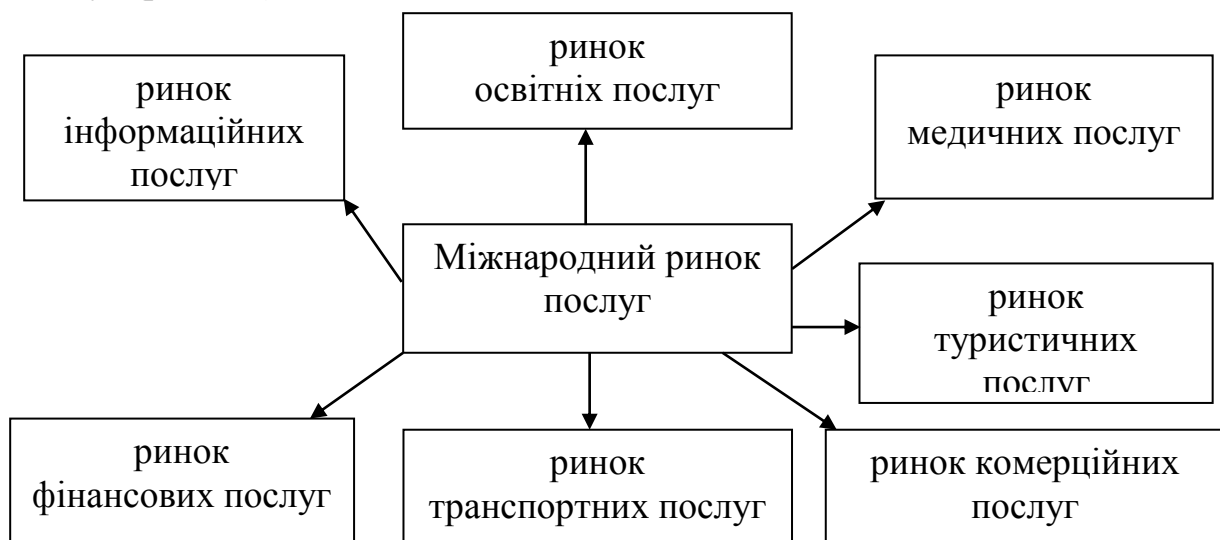

Рисунок 1.5 Основні складові сучасного міжнародного ринку послуг
Складено автором за: [16, с. 106].

Загалом, варто відмітити, що кожен складовий елемент міжнародного ринку послуг може поділяється на підсектори. Наприклад, на ринку фінансових послуг, послуги у сфері страхування формують цілу окрему групу, яка об'єднує страхування життя; послуги з перестраховання та ретроцесії; страхування від нещасних випадків і здоров'я людей; інші види страхування тощо.

В системі міжнародної торгівлі послугами виділяють два блоки:

1) структурно-галузеві складові, а саме інформаційні послуги як основні чинники, що сприяють динамічному розвитку міжнародної економічної діяльності, міжнародним банківським та страховим і транспортним послугам, а також розвитку міжнародного туризму;

2) виробничо-комерційні послуги, що входять до елементів сучасної міжнародної торгівлі послугами, зокрема міжнародні орендні операції, лізинг, ліцензійний обмін, франчайзинг, інжиніринг [17].

Слід відмітити, що послуги є одночасно предметом, який продається на міжнародному ринку і потужним динамізатором, який щоразу нарощує та визначає його параметри та тенденції і інколи характер процесів глобалізації.

Отже, ринок послуг є складовою частиною міжнародного ринку товарів та послуг, який сформувався методом виокремлення невиробничої сфери в окремий сектор національної економіки. Сучасна міжнародна торгівля в сфері є надзвичайно динамічною сферою розвитку міжнародних економічних відносин, різноманітність послуг на міжнародних ринках та їх подальша диверсифікація певною мірою відповідає характеру та рівню розвитку сучасного суспільства, економічних систем, НТП.

1.3. Сучасні аспекти регулювання міжнародних ринків послуг в умовах глобалізації

Вплив процесів лібералізації, глобалізації та інтеграції має активний вплив на розвиток більшості країн світу в сфері послуг. Сьогодні глобалізаційні процеси впливають на швидкі темпи розвитку продуктивних сил суспільства, НТП та зміцненню економічних зв'язків між країнами світу.

Сьогодні, міжнародна економіка виступає не лише як сукупність національних економік, але й як єдиний ринковий і виробничий регіон з національними і регіональними секторами. Міжнародні ринки послуг є рушійною силою світового виробництва, НТП та взаємної економічної співпраці. Міжнародний ринок послуг в значній мірі є динамізатором НТП, світового виробництва та усієї системи міжнародних економічних відносин, які формуються під дією сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій розвитку. Як наслідок, міжнародна торгівля послугами розвивається швидшими темпами, ніж зовнішня торгівля в цілому, завдяки впливу комп'ютеризації та інформаційних технологій. Слід зауважити, що міжнародний ринок послуг зростає швидшими темпами, а ніж міжнародна торгівля в цілому, на такі процеси найбільший вплив має лібералізації ринків фінансових та страхових послуг [18].

Варто зауважити, що глобалізації світового економічного простору вплинула також і на міжнародні ринки послуг, в результаті такого впливу змінюють уявлення про їх функціонування. Саме тому, подальший розвиток міжнародних ринків послуг неможливий без змін та удосконалення в механізмах їх регулювання. Міжнародна торгівля послугами вже багато років регулюється на двосторонній відносинах, ключовими гравцями і учасниками цього процесу є з одного боку суверенні держави, а з іншого іноземні фірми, компанії та корпорації.

Проте, з моменту появи міжнародних мереж послуг, заснованих на використанні сучасних вдосконалених комп'ютерами та засобами зв'язку,

система традиційних методів регулювання втратила свої ефективні важелі впливу, що в свою чергу стало перешкоджати самому прогресу індустрії послуг.

Міжнародний механізм регулювання ринків послуг має забезпечити дія ряду принципів (рис. 1.6).

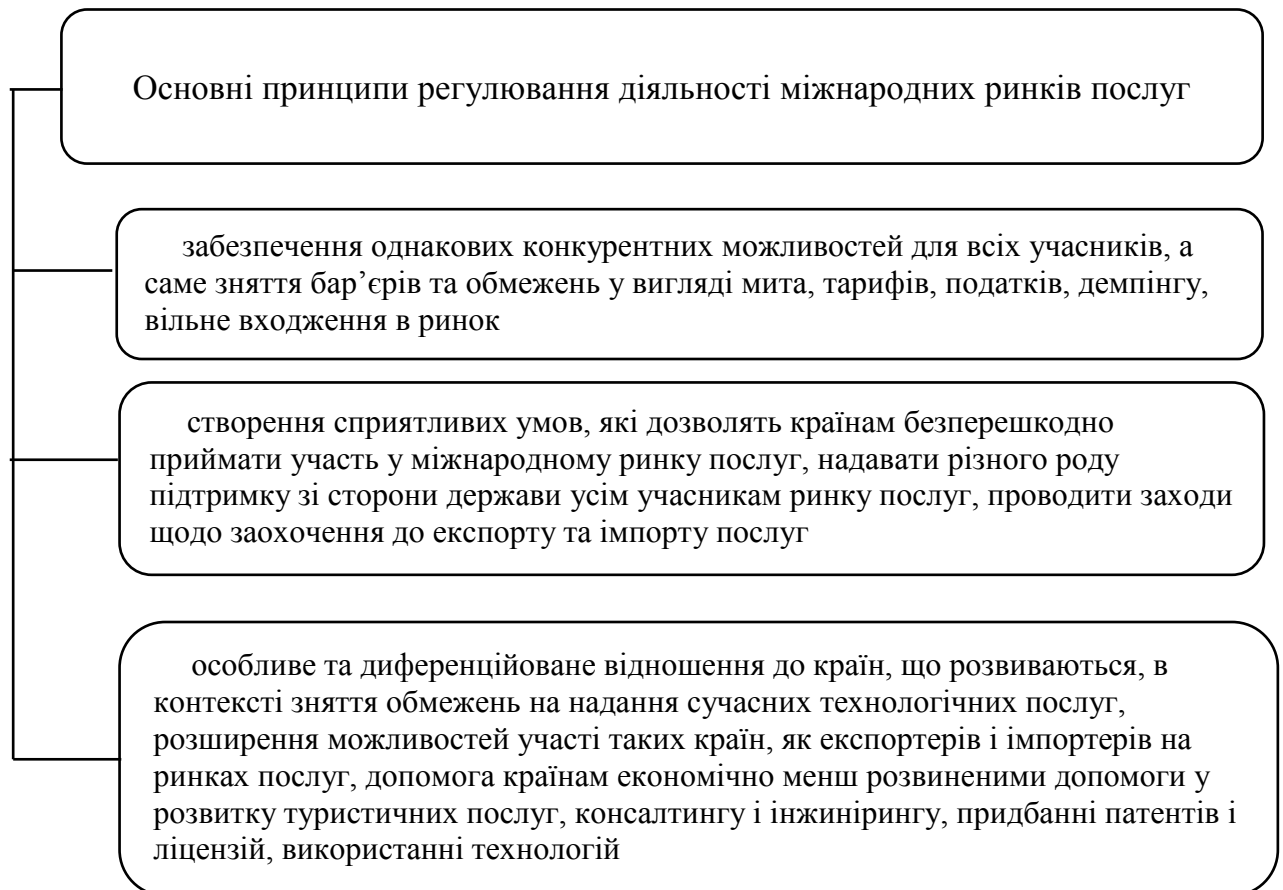

Рисунок 1.6 Сучасні принципи механізму регулювання міжнародних ринків послуг

Складено автором за: [19].

Провідну роль щодо регулювання відносин між суб'єктами ринку послуг відіграють двосторонні угоди в яких розглядаються певні аспекти торгівлі послугами та інвестиційні питання в цю сферу. Такі двосторонні угоди можуть бути, як галузеві, так і торговельно-економічні. Абсолютно іншою формою регулювання торгівельних відносин на міжнародних ринках, зокрема на ринках послуг, є багатостороннє регулювання в рамках діяльності спеціалізованих

міжнародних організацій. Спеціалізовані міжурядові організації готують угоди з цих питань, серед таких організацій варто відмітити наступні: ІКАО, ІМО, ВОТ та ін.

«Усе більш важливе місце питанням регулювання ринку послуг відводиться у роботі такої найвідомішої організації, як ООН і спеціалізованих структурних підрозділів, що входять до її складу, таких як ЕКОСОП (Економічна і соціальна рада), ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі і розвитку), ЮНСІТРАЛ (Комісія ООН з прав Міжнародної торгівлі) та ін.» [20, с. 117].

Варто зауважити, що на глобальному рівні регулювання торгівельних відносин на міжнародних ринках послуг передбачає широкий спектр різноманітних правил, принципів, міжнародних угод та договорів, що розробляються та запроваджуються спеціалізованими міжнародними та міжурядовими організаціями.

Очевидним є той факт, що усі розмови про багатостороннє регулювання на міжнародних ринках послуг на глобальному рівні розпочалися з моменту набуття чинності ГАТС з 1 січня 1995 року. Важливо зауважити, що ГАТС на рівні з рядом інших багатосторонніх угод стала невід'ємною частиною пакету документів, які засвідчували створення СОТ.

«Саме СОТ визнається єдиною юридичною та інституціональною основою системи багатосторонньої торгівлі, а правила і угоди, прийняті в межах організації регулюють біля 96 % світової торгівлі, при цьому предмет регулювання постійно зростає» [21, с. 77].

Слід відмітити, що права щодо надання послуг ґрунтуються на сертифікатах, ліцензіях та інших документах. ГАТС заохочує держав-учасників міжнародних ринків послуг укладати дво- та багатосторонні угоди про взаємне визнання кваліфікацій, які необхідні для отримання документів, що засвідчують право на надання різного роду послуг. Такі схеми взаємного визнання покликані надати можливість іншим державам-учасницям отримувати документи, необхідні для підтвердження права на надання послуг. Окрім того,

така системи взаємного визнання заохочують країн-учасниць забезпечувати відповідність своїх стандартів до вимог міжнародним стандартам. Захист вітчизняних постачальників послуг досягається не заходами, що вживаються на кордоні, а в результаті законодавчого регулювання прямих іноземних інвестицій.

Згідно з Угодою, доступ до міжнародних ринків послуг повинен бути лібералізований для постачальників послуг з країн, що розвиваються. Таким країнам дозволено застосовувати більш жорсткі протекціоністські інструменти, щодо захисту національної індустрії послуг, зокрема, вони повинні дозволити іноземним компаніям входити в меншу кількість секторів національної економіки, проводити лібералізацію в меншій кількості укладених угод, а також змушувати іноземних інвесторів створювати спільні підприємства з вітчизняними постачальниками послуг та мати доступ вітчизняних компаній до інформації та каналів збуту іноземних компаній.

Отже, процедура регулювання міжнародних ринків послуг є доволі складною та неоднозначною. Багатосторонні обов'язкові правила та норми, які регулюють міжнародну торгівлю послугами розпочалися у 1995 році з моменту набуття чинності ГАТС, що є складовою права СОТ. Регулювання міжнародних ринків послуг показує, що тенденції в цьому процесі найбільше направлені на створення ліберального торговельного режиму.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ

2.1. Динаміка та структура міжнародних ринків послуг за географічною та товарною ознакою

Міжнародний ринок послуг повною мірою є залежить від рівня розвитку світового виробництва, НТП та загалом від усієї системи міжнародних економічних відносин, які трансформуються і змінюються залежно від змін та під дією сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних впливів. Очевидно, що такі тенденції та нові виклики в світовому економічному просторі призводять до змін у сфері міжнародної торгівлі послугами. Варто зауважити, що міжнародний ринок послуг розвивається інтенсивніше, в порівнянні із міжнародною торгівлею в цілому, такі темпи росту доцільно розглядати через призму розвитку комп'ютерних та інформаційних технологій, лібералізацію національних ринків фінансових та страхових послуг, очевидно, що така ситуація потребує детального аналізу, як за географічною, так і за товарною ознаками.

Міжнародний ринок у сфері послуг є одним із найважливіших сегментів міжнародної економіки, який здатний постійно та динамічно зростати і розвиватися, за оцінками експертів темпи розвитку ринку послуг за кожні 8-9 років зростає вдвічі.

За останні десятиріччя значно зросли обсяги міжнародної торгівлі послугами. У більшості з країн світу процеси лібералізації торгівлі та глобалізації призвели до розширення сфери послуг як для внутрішнього споживання, так і для імпортової та експортної торгівлі. Особливо це стосується економічно розвинених країн.

На рисунку 2.1 представлені обсяги світового експорту послуг за період з 2010р. по 2022р.

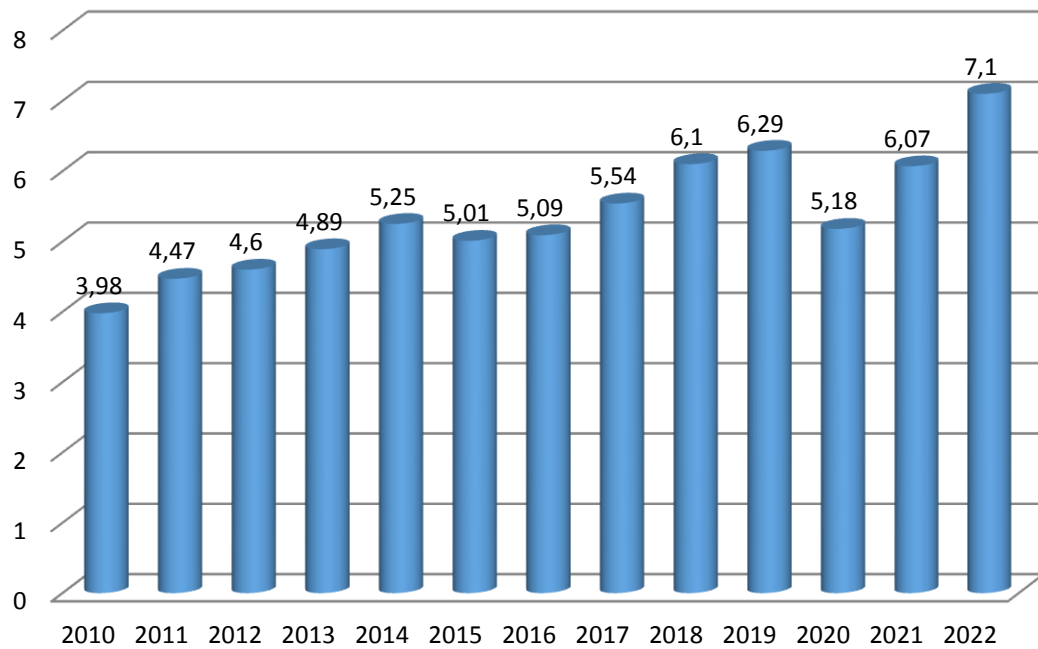

Рисунок 2.1 Загальний обсяг світового експорту послуг за 2010-2022 рр., трлн дол. США

Складено автором за: [22].

Як бачимо, впродовж періоду з 2010 року по 2019 рік відбувалося збільшення обсягів світового експорту послуг, такий приріст в середньому щорічно становив 9%. У 2020 році під час пандемії значно зменшилися обсяги послуг із перевезень та туристичних послуг, що в свою чергу вплинуло на падіння світових показників експорту послуг на 17% в порівнянні із 2019 роком, проте, міжнародні потоки у сфері послуг відновилися у 2021 році і практично досягли рівня 2019 року в обсязі 6,07 трлн дол. США. У 2022 році світові обсяги експорт послуг досягли свого нового максимуму 7,1 трлн дол. США., тобто зросли на 14,8 відсотка. У 2022 році світовий експорт послуг оцінювався в 7,1 трильйона доларів, що становить 7,1 відсотка світового ВВП і 23 відсотки загального обсягу світової торгівлі як товарами, так і послугами. Порівняно з періодом до пандемії всі основні категорії послуг перевищили значення 2019 року, крім подорожей і будівництва.

Варто зауважити, що міжнародна торгівля у сфері послуг постійно зростає. Таке зростання можна пояснити наступними проявом таких факторів, як:

- революційні зміни та перетворення в науці, техніці і технологіях;
- розвиток інформатизації та телекомунікації, зростання темпів розвитку технологічних програм;
- зростання попиту на страхові, банківські фінансові та інші види послуги.

На сьогоднішній день, надважливою характеристикою міжнародної торгівлі послугами є її характеристика за географічною структурою. Динаміку зростання обсягів імпорту та експорту послуг у різних регіонах світу можна побачити на рисунку 2.2.

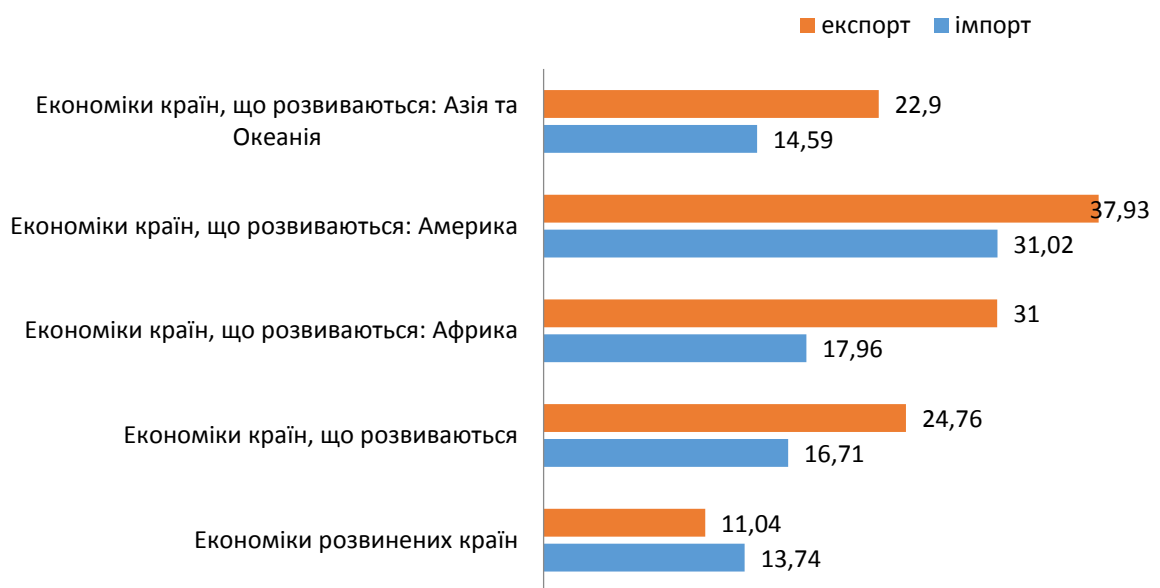

Рисунок 2.2 Річні обсяги експорту та імпорту послуг за групами країн, за 2022 рік, трлн дол. США

Складено автором за: [22].

Аналіз загальних тенденції обсягів експорту послуг та імпорту послуг за регіонами показує, що по всіх групах країн за рівнем розвитку спостерігається перевага обсягів експорту послуг над імпортом. Найбільший розрив в обсязі 13,04 трлн дол. США між експортом та імпортом послуг відмічається для африканських країн, що розвиваються, а також в країнах Азії та Океанії з економіками, що розвиваються такий обсяг становить 8,3 трлн дол. США.

Розглядаючи тенденції за станом розвитку та регіоном, у 2022 році спостерігалось міцне продовження відновлення торгівлі послугами з 2020 року

в усіх групах економік, у країнах, що розвиваються, більше, ніж у розвинених. Найвище відносне зростання було зафіксовано в американських країнах, що розвиваються, де подорожі та транспорт відігравали помітну роль і мали більше підстав для відновлення після пандемії. Експорт збільшувався швидше за імпорт у всіх групах економік, що розвиваються, тоді як у розвинених економіках імпорт збільшувався швидше за експорт.

У 2022 році США залишаються провідним світовим експортером із обсягом продажів послуг на суму 929 мільярдів доларів США, займаючи 13% світового ринку. За нею з деякою відстанню розташувалася Велика Британія (494 мільярди доларів). Третє місце посів Китай, провідний експортер серед економік, що розвиваються (\$424 млрд). До п'ятірки найбільших експортерів послуг із країн, що розвиваються, належать азійські країни. У 2022 році вони захопили 18 відсотків світового ринку.

Міжнародна торгівля послугами більше постраждала від COVID-19 пандемія, ніж торгівля товарами. Серед послуг найбільше постраждали подорожі та транспортні послуги. Завдяки відновленню попиту на товарів, транспорт добре відновився у 2021 році. Натомість міжнародні подорожі, особливо дальні, спостерігали лише значне відновлення 2022 році. Проте, експорт подорожей склав 1 116 мільярдів доларів, зафіксованих у 2022 році залишився на 25 відсотків нижче свого рекордного значення 2019 року. Крім подорожей, будівництво було єдиною основною категорією послуг, яка не змінило свої обсяги експорту 2019 року та у 2022 році.

Щоб зрозуміти кон'юнктуру міжнародного ринку послуг, також важливо проаналізувати структуру експорту послуг. Варто зауважити, що 73% з них припадає на розвинені країни, і тільки 27% світового експорту послуг припадає на країни, що розвиваються.

На рисунку 2.3 представлена структура експорту послуг за видами країн щодо їх економічного розвитку.

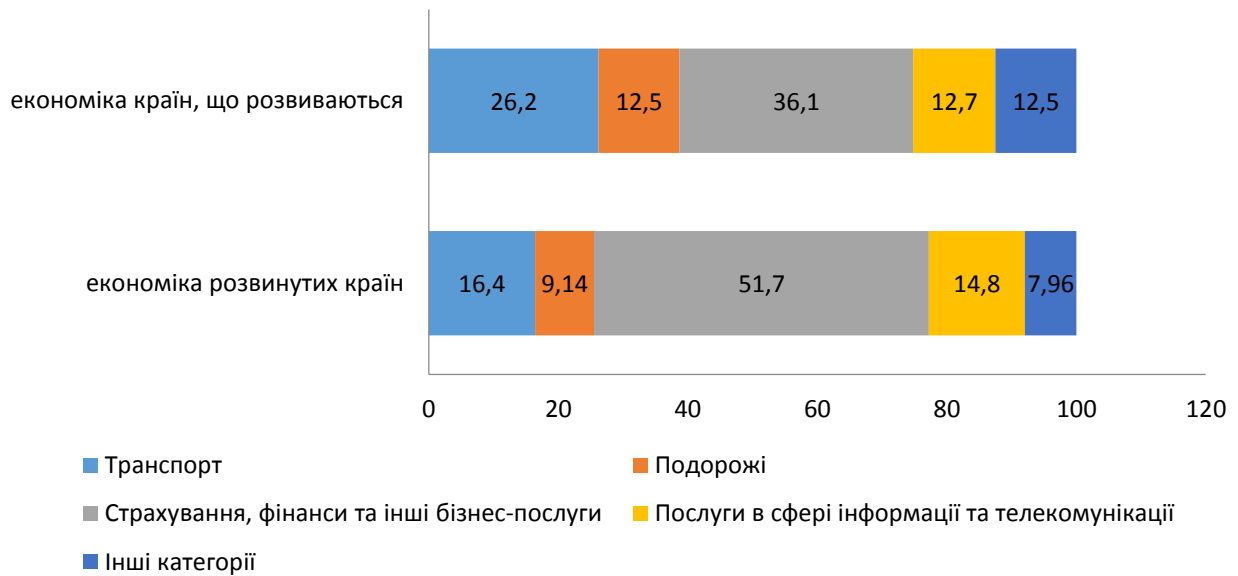

Рисунок 2.3 Структура експорту послуг за групами країн в 2022 році, %
Складено автором за: [22].

Як бачимо, в структурі світового експорту послуг прийнято виділяти, наступні види: транспортні послуги; туристичні послуги; страхування, фінанси та інші бізнес-послуги; послуги в сфері інформації та телекомунікацій та група інші послуги. В країнах з економікою, що розвивається, подорожі та транспортні послуги становили близько третини від загальної обсягу усіх видів послуг, які експортуються за кордон.

Характерно, що для економічно розвинутих країн більше 50% структури експорту послуг становлять бізнес-послуги, фінансові та страхові послуги, а також послуги захисту інтелектуальної власності. Для країн, що розвиваються, цей показник становить майже 36%.

В умовах сьогодення міжнародні ринки послуг розвивається в більшості країн світу розвиваються активно та динамічно, очевидно, що такий процес прямо впливає на економічний розвиток країни, зростання добробуту населення, нарощення конкурентоспроможності країни на світовому ринку вцілому. А це в свою чергу впливає на підвищення рівня життя населення, забезпечення громадян країни новими науково-технічними знаннями, можливість розвивати країну у різних сфер виробничо-господарської

діяльності. Сфера послуг є найважливішою складовою сучасної міжнародної економіки.

Варто зауважити, що у країнах з розвинутою економікою на сферу послуг припадає понад 70% від загальної структури ВВП. Домінуюче становище на міжнародних ринках послуг займають такі країни: Велика Британія, США, Німеччина, Японія, Італія, Франція та Бельгія. Структура у торгівлі на ринку послугами постійно змінюється, однак існує одна з тенденцій, яка залишається незмінною впродовж багатьох років – це розширення масштабів міжнародної торгівлі послугами. Цей факт, підтверджує думку про те, що міжнародний ринок послуг є одним з найпотужніших у світовому економічному просторі та одним з ключових секторів світової економіки який динамічно зростає.

Міжнародна торгівля послугами прискорила загальні темпи економічного розвитку. Є підстави вважати, що саме, торгівля послугами створила сприятливі умови для розвитку та розширення міжнародних інвестицій процесів, з її допомогою країни можуть нарощувати продуктивність своїх ресурсів, удосконалювати власні спеціалізовані галузі та збільшувати обсяги національного виробництва. Завдяки розвитку міжнародних ринків послуг відбувається розширення процесів спеціалізації, запровадження у виробництво нових технологій, збільшення показників зайнятості населення, а також соціально-економічні та демографічні зміни.

Участь країни в міжнародному ринку послуг надає можливість накопиченню капіталу в економіці країни, що в свою чергу посилює активізацію, як внутрішнього, так і іноземного інвестування, сприяє розвитку інноваційних технологій, техніки тощо.

«Зміни у структурі глобальної торгівлі послугами спостерігаються дедалі частіше. Структура торгівлі, обсяги імпорту та експорту безперервно змінюються і цьому сприяють різні чинники, проте однією тенденцією, яка практично не міняється є те, що міжнародна торгівля послугами щорічно зростає та набуває великих масштабів, оскільки збільшується попит на різного

виду послуги, зростають темпи розвитку технологічних програм у галузі інформації та телекомунікації» [23, с.46].

Отже, послуга є основним джерелом довгострокового економічного зростання, в окремих країнах навіть більш важливим ніж галузі промисловості. Сучасний міжнародний ринок послуг має дедалі більший вплив на розвиток міжнародних економічних відносин і на цьому етапі стає важливим сектором міжнародної економіки. Це підтверджується тим фактом, що наразі частка міжнародної торгівлі послугами становить понад 70% рівня світового ВВП. Міжнародна торгівля послугами прискорює загальні темпи економічного розвитку усіх країн – активних учасників ринку міжнародних послуг.

Аналіз особливостей та структури міжнародних ринків послуг показав, що основними гравцями на цих ринках є США, європейські країни та багато азійських країн.

2.2. Оцінка діяльності ТНК на міжнародних ринках у сфері послуг

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів лєвова частка товарів і послуг на міжнародному ринку виготовляється компаніями та підприємствами з іноземним капіталом. Такі суб'єкти господарювання створюються за допомогою прямого іноземного інвестування створюючи при цьому транскордонні ланцюги доданої вартості. Очевидно, що саме процеси глобалізації є найвищою формою транснаціоналізації бізнесу. В результаті виходу на міжнародний рівень ТНК сприймають світовий ринок як єдиний та однорідний, тому свої стратегії діяльності формують спираючись на стандартизовані вимоги та мотиви уніфікованих споживчих сегментів.

ТНК формують наймогутніші бізнес-групи, розміщуючи окремі виробничі потужності або їх частини на території інших країн, і цим самим розширюють свою діяльність в глобальному масштабі, таку економічну залежність можна

пояснити тим, що ТНК мають у своєму розпорядженні значні фінансові ресурси, зв'язки з громадськістю та політичних лобі в різних частинах світу.

«Відомо, що більшість ТНК походять із США, Японії, Німеччини та інших країн ЄС, тобто з країн, що переважно є джерелом створення світових інновацій. Залежно від країни походження ТНК спеціалізуються в певній сфері» [24, с.178].

Успіх діяльності ТНК в жорстких конкурентних умовах на міжнародних ринках залежить від ряду факторів, що представлені на рис. 2.4.

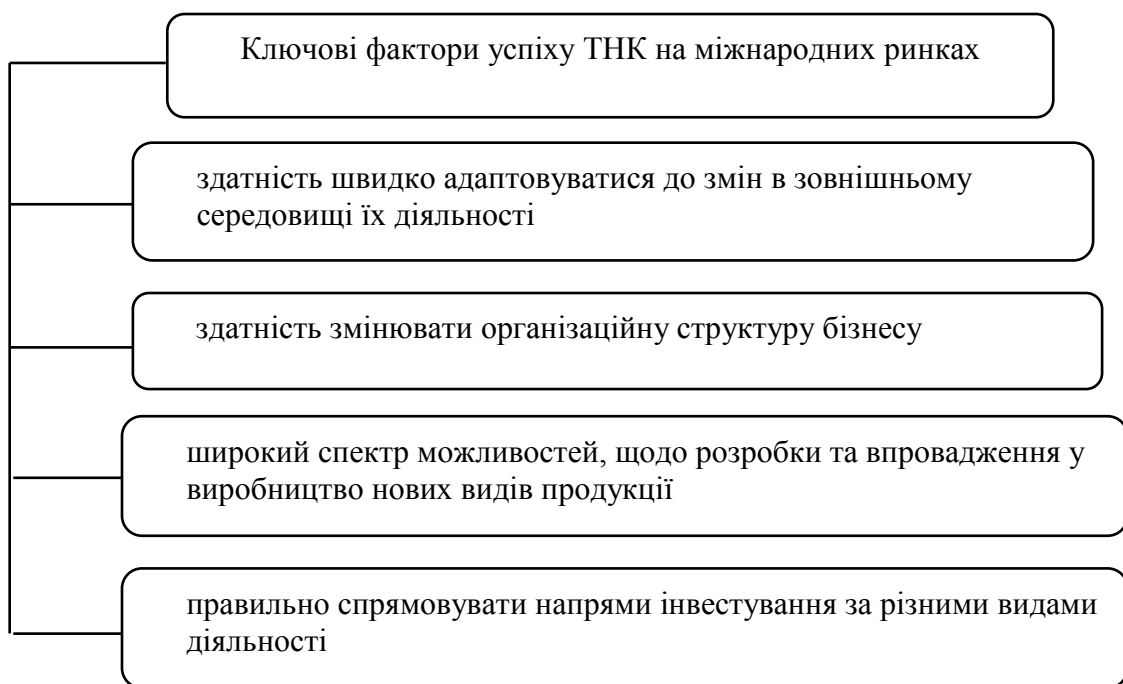

Рисунок 2.4 Умови формування зростаючої ролі ТНК на міжнародному ринку товарів та послуг

Складено автором за: [25, с.20].

Варто зауважити, що глобалізація дозволяє ТНК застосовувати єдині та уніфіковані методи щодо розширення своєї присутності на міжнародному ринку, в тому числі і на міжнародних ринках послуг, як на регіональному, так і глобальному рівні, інтегрувати матеріали своїх наукових досліджень і розробок. Процес транснаціоналізації, спрямований на зміцнення взаємозалежності країн в умовах глобалізованої економіки через вплив на обсяги іноземного інвестування, виробництво, розподіл та збут продукції,

використання робочої сили та технологій, а також їх поширюється між країнами.

У сучасних умовах, особливо характерним є розвиток процесів транснаціоналізації для таких ринків у сфері послуг, транспортних, туристичних, страхових, телекомунікаційних, банківських та інших.

Компанії, що працюють на міжнародних ринках послуг здебільшого мають невеликі розміри і це стало новим явищем у розвитку міжнародної економіки. «Створене транснаціональними компаніями глобальне економічне середовище виявилось надзвичайно привабливим і для більш масового підприємницького сектора – малих мультинаціональних компаній, – у чому свою роль відіграв прорив у технологіях міжнародних комунікацій [26, с. 64].

Транснаціональні туристичні компанії на міжнародний ринок туристичних послуг входять у декілька етапів:

- I етап передбачає експорт туристичних послуг, тобто окремі підрозділи компанії, що надає туристичні послуги розташовуються в країні її походження, а процес надання послуг відбувається за кордон, саме такі операції дозволяють компаніям збільшувати обсяги реалізації туристичних послуг і при цьому зменшувати ризики;

- II етап – це ліцензування і франчайзинг, саме за допомогою таких інструментів, коли туристичні компанії у найлегший спосіб та з невеликими витратами можуть отримати доступ до міжнародних ринків послуг.

На початок XXI ст. в світовому економічному просторі утворилося більше 300 готельних мереж, що вийшли за свої національні кордони. Результати наших досліджень показали, що незмінним лідером, як за обсягами находжень від міжнародного туризму, так і кількістю прибутків є Європа. Частка туристичного ринку в структурі міжнародного ринку туристичних послуг перевищує 50%. «На європейському континенті це були компанії «C&N» та «Thomas Cook» з «новою» старою назвою «Thomas Cook». Об'єднавши потенціал німецької та британської корпорацій, компанія стала другим туристичним концерном в ЄС і посунула британського туристичного оператора

«Airtours» на третє місце серед найбільших туристичних концернів Європи. У 2014 р. була утворена найбільша європейська туристична компаній «TUI Group» в результаті злиття німецької «TUI AG» і британської «TUI Travel PLC» [27, с. 10].

Сьогодні ринок міжнародних туристичних послуг оцінюється у 525 млрд. дол., а це 187 000 готелів з 18 млн. готельних номерів. Найбільшою готельною мережею у світі є Marriott International з доходом 15,74 млрд. дол. [28]. В таблиці 2.1 представлено рейтинг найбільших світових готельних мереж у 2022 році.

Таблиця 2.1. – ТОП-10 готельні мережі світу за кількістю номерного фонду у 2022 році

Місце у рейтингу	Готельна мережа	Країна, рік заснування мережі	Кількість готелів	Кількість номерного фонду	Зміни номерного фонду, 2022 р. до 2021р., %
1	Marriott International	США, 1927р.	7897	1 456 478	+4,0
2	Jin Jiang	Китай, 2003р.	11716	1 203 170	+9,9
3	Hilton Worldwide	США, 1919р.	6777	1 065 413	+5,5
4	InterContinental Hotels Group	Великобританія, 2003р.	5991	880 327	-0,6
5	Wyndham Hotels and Resorts, Inc	США, 1981р.	8950	810 051	+1,8
6	Accor Group	Франція, 1967р.	5298	777 714	+3,2
7	Huazhu Hotels Group	Китай, 2005р.	7679	695 244	+15,8
8	Choice Hotels	США, 1939р.	7030	579 746	-3,0
9	BTH Hotels	Китай, 2002р.	5624	465 588	+7,1
10	OYO Hotels & Homes	Індія, 2013р.	17605	431613	-21,0

Складено автором за: [30, 31].

За даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО), прогнозується У 2024 році міжнародний туризм досягне до пандемічного рівня.

За оцінками, у 2023 році по всьому світу було зареєстровано 1286 мільйонів міжнародних туристів (відвідувачів, які зупинилися на ночівлі), що на 34% більше, ніж у 2022 році, або на 325 мільйонів. У 2023 році міжнародний

туризм відновився на 88% від до пандемічного рівня завдяки значному відкладеному попиту. Близький Схід лідирував у відновленні за регіонами у відносному вимірі, будучи єдиним регіоном, який подолав рівень до пандемії з прибуттям на 22% більше, ніж у 2019 році. У 2023 році Європа досягла 94% до пандемічного рівня, тоді як Африка відновилася на 96%, а Америка – на 90%. Азіатсько-Тихоокеанський регіон досяг 65% рівня до пандемії з поступовим відновленням з початку 2023 року.

Очікується, що після значного відновлення в 2023 році міжнародний туризм повністю відновить рівень до пандемії в 2024 році, причому початкові оцінки вказують на зростання кількості міжнародних туристів на 2% порівняно з рівнями 2019 року. Позитивний прогноз для сектору відображено в останньому дослідженні ООН щодо індексу довіри до туризму в галузі туризму: 67% професіоналів у сфері туризму вказують на кращі або набагато кращі перспективи на 2024 рік порівняно з 2023 роком. Очікується, що вивільнення залишкового відкладеного попиту, збільшення авіасполучення та активніше відновлення азіатських ринків і напрямків стануть основою повного відновлення до кінця 2024 року. Економічні та геополітичні проблеми продовжують створювати серйозні проблеми для сталого відновлення міжнародного туризму та рівня довіри [31].

Сучасний міжнародний ринок банківських послуг, як основна складова міжнародного ринку фінансових послуг, функціонує на законодавчо обумовленій системі взаємовідносин між його суб'єктами, які складаються в процесі купівлі та продажу послуг специфічного характеру.

За своїм економічним змістом банківські послуги поєднують «специфічні методи прискорення обігу банківського капіталу, залучення його в ті види діяльності, де в ньому відчувається потреба, а також переміщення банківських ресурсів з сфери вільного обігу в кредити та інвестиції. Наявність і розвиток фінансово-банківських послуг зумовлені кругообігом банківських і фінансових ресурсів, вони раціонально доповнюють мобілізацію й використання ресурсів в інших підсистемах фінансової системи» [32].

В сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин ключовими гравцями на міжнародному ринку банківських послуг є ТНБ. Варто зауважити, що основним напрямком розвитку міжнародного банківського бізнесу в нинішніх умовах розвитку глобалізації є транснаціоналізація банківської діяльності.

«ТНБ сформовані переважно на базі великих універсальних комерційних банків розвинених країн світу. Експерти ООН до транснаціональних відносять банки з активами не менше 2 млрд дол. і власною мережею філій не менше ніж у п'яти іноземних державах. Головний принцип і ціль діяльності транснаціональних банків – мобілізувати будь-які кошти там, де це найбільше зручно і дешево, і переказати їх туди, де їхнє використання обіцяє найбільшу вигоду» [33].

Характерною рисою діяльності ТНБ є висока питома вага міжнародних операцій, понад 50%, глобалізація в географічному контексті та універсальністю послуг. На сьогоднішній день «ТНБ як міжнародні банківські монополії досягли такого рівня міжнародної концентрації та централізації капіталу, який дає їм змогу брати участь в економічному розподілі міжнародного ринку позичкових капіталів і кредитно-фінансових послуг. До найбільших ТНБ, відносять «Commerzbank», «Reiffeisenbank», «UniCredito», «Erste Bank AG», «Banka Iritesa», «Societe Generale», «Calyon Bank», «ING Bank», «Citigroup» та інші» [34, с. 100].

Загалом, варто зауважити, що в процесі довготривалого розвитку глобалізаційних та транснаціональних процесів банківського капіталу утворилась значна кількість міжнародних фінансових центрів, зокрема Нью-Йорк у США; в Західній Європі: Люксембург, Франкфурт-на-Майні; Лондон-Великобританія, Париж - Франція, Цюрих - Швейцарія, Токіо в Японії. Як бачимо, на міжнародній арені сформувалися три важливі фінансові регіони, в яких сконцентрована найбільша кількість ТНБ усього світу – це США, Західна Європа та Японія [35, с. 72].

Рейтинг найбільших ТНБ за 2022 рік представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. – ТОП-10 найбільших транснаціональних банків
у 2022 році

Місце в рейтингу	Назва банку	Країна походження	Сукупні активи (млрд дол.)
1	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	Китай	5,536.53
2	China Construction Bank Corp.	Китай	4,762.46
3	Agricultural Bank of China Ltd.	Китай	4,575.95
4	Bank of China Ltd.	Китай	4,206.53
5	JPMorgan Chase&Co	США	3,743.57
6	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Японія	3,176.84
7	Bank of America Corp.	США	3,169.50
8	HSBC Holdings PLC	Великобританія	2,953.64
9	BNP Paribas SA	Франція	2,905.83
10	Credit Agricole Group	Франція	2,674.35

Складено автором за: [36].

Як бачимо, в ТОП-10 найбільших ТНБ у 2022 році, входить Китай, себе банки даної країни посідають провідні місце. Це засвідчую динамічне зростання країни як впливового та потужного фінансового центру світу. Окрім, китайських ТНБ найбільшими банками також володіють такі країни Великобританія, США, Японія та Франція.

Отже, через механізм транснаціоналізації та концентрацію виробництва у сфері міжнародних економічних відносин до міжнародних ринків послуг підключені практично усі країни світу. Транснаціоналізацію ринку туристичних послуг варто розглядати, як процес поглиблення інтеграції міжнародного ринку туристичних послуг в правовому, інноваційному та інвестиційному, територіальному та економічному контексті за допомогою формування ТНК, що нове міжнародне конкурентне середовище на міжнародному ринку послуг.,

Також варто зауважити, що ТНБ займають провідні позиції у міжнародній економіці та розширюють свою географічну присутність відкриваючи свої нові філій та поглинаючи банки різних країнах. Саме ТНБ прагнуть забезпечити своє панівне становище у ключових регіонах світу.

2.3. Сучасний стан міжнародної торгівлі України у сфері послуг в умовах економічної нестабільності

На сьогоднішній день, участь країн світу у міжнародній торгівлі є надзвичайно важливим аспектом їх господарської діяльності. А розвиток міжнародних торгівельних відносин у сфері послуг є логічним продовженням сучасної структурної перебудови постіндустріальних економік. Сфері послуг відводиться ключове значення в національній економіці нашої країни, за різними підрахунками сфера послуг становить 23% від ВВП та 33% відзначається показник зайнятості населення, 17% податкових надходжень від сфери послуг було за 2019 рік [37].

Однак, стан вітчизняного ринку послуг значно змінився після пандемії Covid-19, очевидно, що ті обмеження, які вона принесла, дуже серйозно вплинули на сучасну ситуацію на міжнародних ринках послуг. До основних загроз, які відчули ряд країн світу і в тому числі Україна можна віднести:

- по-перше, це часткова або повна втрата бізнесу;
- по-друге, повна або часткова втрата клієнтської бази;
- по-третє, внаслідок втрат доходів тривалий період відновлення бізнесу;
- по-четверте, зруйновані міжнародні комерційні відносини, гальмування процесу нарощування нових зв'язків.

Детальний аналіз змін через різного роду обмеження представлені в Додатку А, як бачимо, % скорочення доданої вартості на початок 2021 року за різними сферами послуг коливається від 5% до 82%.

Слід зауважити, що основним викликом в умовах сьогодення для ринку послуг, як національного так і міжнародного є ефективне пристосування до сучасних умов та запитів споживача.

Для здійснення аналізу та оцінки активності вітчизняних компаній на міжнародних ринках послуг пропонуємо проаналізувати окремі показники зовнішньоторговельних операцій, а саме експорт, імпорт послуг, а також сальдо

зовнішньої торгівлі послугами за період 2020-2022 роки, а також розглянути їх динаміку.

Стан зовнішньої торгівлі послугами України протягом періоду 2020-2022 роки на основі додатків Б, В наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3. – Аналіз зовнішньої торгівлі послугами
за період 2020-2022 рр., тис. дол. США

Показник	Рік			Відносне відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021 р. до 2020 р.	2022 р. до 2021 р.
Експорт	11540,3	13156,5	9166,0	114,0	69,6
Імпорт	5713,3	7593,4	3015,4	132,9	39,7
Сальдо	5827,0	5563,1	6150,6	95,5	110,5

Складено автором за: [38].

З таблиці 2.3 бачимо, що за період з 2020 по 2021 роки показники експорту та імпорту зростають, так відповідно експорт зріс на 14,0% та імпорт на 32,9%, проте у 2022 році дані показники знижуються експорт на 30,4% та імпорт на 60,3%. Зниження показників 2022 року можна пояснити численними факторами, основними серед яких є повномасштабна війна з РФ, а також економічна нестабільність. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу, забезпечує незначний економічний розвиток країни.

Проте, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України на міжнародних ринках послуг в умовах війни – це надзвичайно складне завдання, оскільки такий збройний конфлікт впливає на бізнес-середовище та національну економіку країни. Однак, незважаючи на всі негативні впливи, Україна має великий ресурсний потенціал, що може вплинути на розвиток сфери послуг та має можливості для того щоб зайняти впливові позиції на міжнародному ринку послуг та нарощувати свою конкурентоспроможність.

Частка України за показником торгівлі послугами % у ВВП за даними Всесвітнього банку представлена на рисунку 2.5.

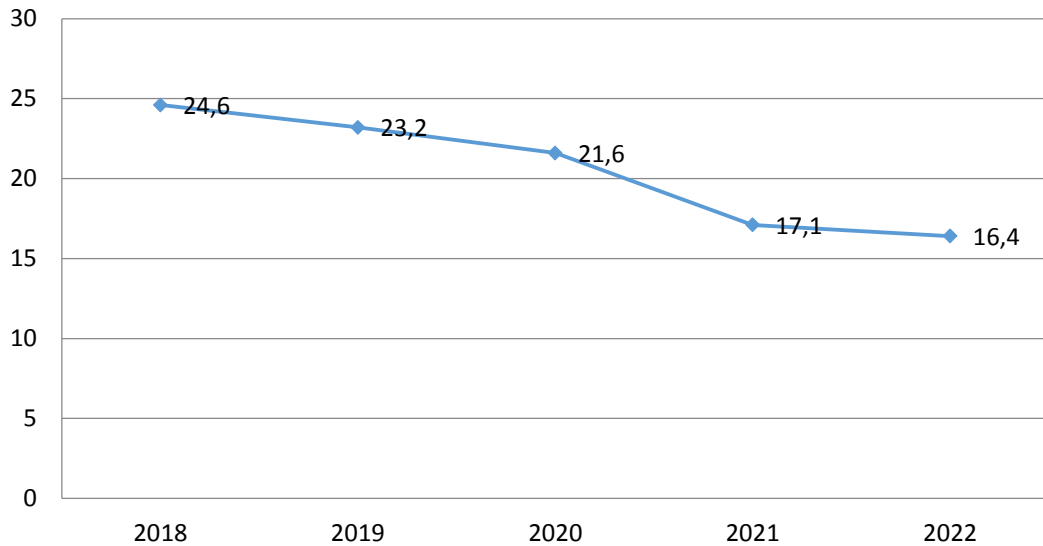

Рисунок 2.5 Частка послуг у ВВП за період 2018-2022р.р.

Складено автором за: [39].

Високий показник частки послуг у ВВП у 2018 році свідчить про успішну участь країни на міжнародному ринку послуг. Також можна стверджувати про те, що Україна має конкурентні переваги, які дають можливість залучати споживачів до послуг з інших країн, про що свідчить наявність новітніх та високоякісних у нашій країні. Однак, спостерігаємо на графіку поступове падіння частки обсягів послуг з 2019 року і особливо в остання роки до 16,4%. Такі зміни мають своє пояснення, оскільки економічну нестабільність весь світ відчув через пандемію COVID-19, а для України критичне падіння рівня обсягів виробництва з 2022 року пояснюється повномасштабною війною тощо.

Слід зауважити, що залучення вітчизняної економіки до міжнародних глобалізаційних процесів повинно сприяти розширенню можливостей нашої країни у здійсненні операцій на міжнародних ринках послуг.

За всю історію незалежності 2022 рік для вітчизняної економіки міг би стати рекордним за обсягами експорту, якби не повномасштабне вторгнення рф. З початку 2022 року, український експорт мав позитивну динаміку зростання, у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року, приріст експорту становив 34%.

Експорт та імпорт послуг України за 2022 рік представлені на рис. 2.6, 2.7.

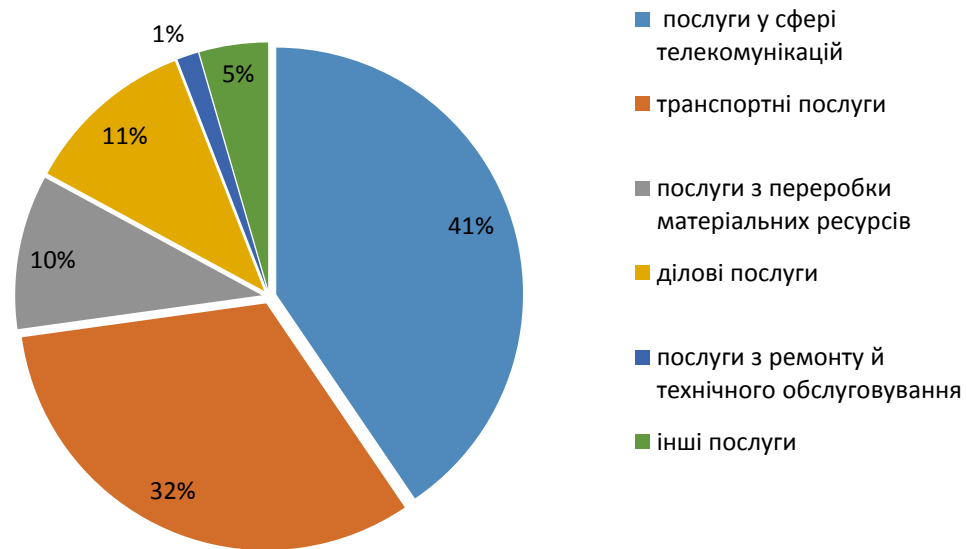

Рисунок 2.6 Структура українського експорту послуг за 2022 рік
Складено автором за: [38].

Як бачимо, головними статтями експорту послуг після повномасштабного вторгнення РФ послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні їх частка у загальному обсязі становить 41%, також лівову частку в структурі експорту 32,3% займають транспортні послуги, а саме послуги автомобільного та морського транспорту – 13,7% та 8,6% відповідно.

У 2022 році Україна «експортувала послуги на суму 9,2 млрд доларів США, що на 28,3% менше, ніж у 2021 році. Найбільш експортованими видами послуг у 2022 році були послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні (40,5% від усіх експортованих послуг, або 3,7 млрд дол. США), транспортні послуги (32,3%, або 3 млрд дол. США) та ділові послуги (11,2%, або 1 млрд дол. США)» [40].

Імпорт послуг, що домінують в Україні представлено на рис. 2.7.

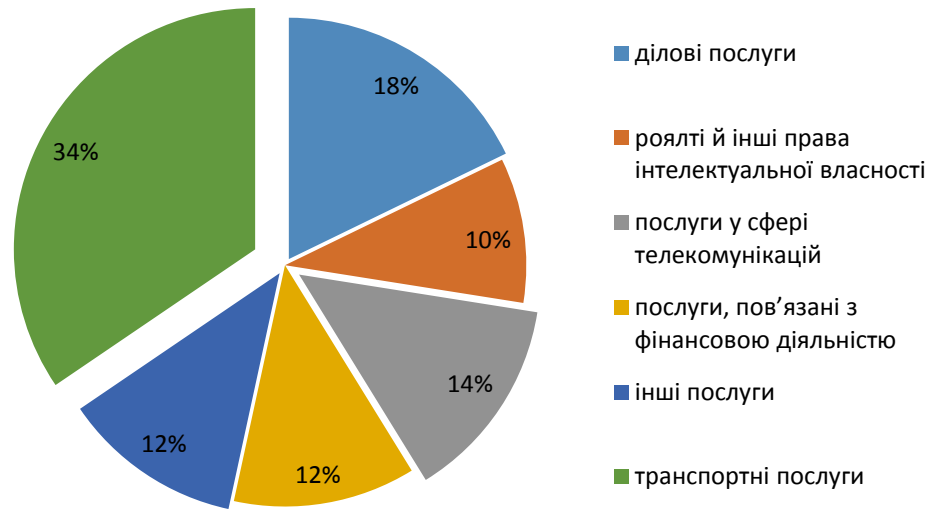

Рисунок 2.7 Структура імпорту послуг в Україну за 2022 рік

Складено автором за: [38].

Як бачимо, основними товарними позиціями українського імпорту послуг у 2022 році були: транспортні послуги – 34,5%, в їх структурі перевага надавалася послуги морського та автомобільного транспорту – 40,1% та 21,5% відповідно, друге місце в імпорті послуг відводиться діловим послугам (17,8%), лєвова частка належить професійним та консалтинговим послугам, а саме 70,4%.

Зовнішньоторговельні операції України на міжнародних ринках послуг проводяться із партнерами з 152 країн світу. Очевидно, що країни ЄС є головними торговельними партнерами для України впродовж останніх років. «За результатами 2021 року, питома вага торгівлі товарами й послугами з ЄС склала 37,2% від загального обсягу торгівлі України» [41].

Для більш повного дослідження позиції України на міжнародних ринках послуг доречним є питання щодо географічної структури зовнішньої торгівлі, тобто в які держави Україна найбільше експортує і з яких імпортує сьогодні

послуги. Географічну структуру зовнішньої торгівлі України на міжнародних ринках послуг у 2022 році подано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4. – Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України у 2022 р.

Регіон, країна	Експорт послуг		Імпорт послуг	
	млн. дол.	%	млн. дол.	%
ВСЬОГО	12785,60	100,00	7976,50	100,00
Країни ЄС, в т.ч.	4423,00	34,59	3333,40	41,79
Німеччина	725,63	5,68	490,03	6,14
Польща	477,58	3,74	285,04	3,57
Кіпр	386,12	3,02	361,67	4,53
Країни СНД	18,80	0,15	12,45	0,16
Інші країни світу, в т.ч.	8343,80	65,26	4630,65	58,05
Швейцарія	1189,74	9,31	279,86	3,51
Велика Британія	784,54	6,14	609,55	7,64
Об'єднані Арабські Емірати	402,36	3,15	131,37	1,65
Європа	7891,30	61,72	4274,00	53,58
Азія	2029,10	15,87	2020,80	25,45
Америка	2244,80	17,56	846,90	10,62
Африка	198,00	1,55	199,20	2,50
Австралія й Океанія	69,30	0,54	4,00	0,05

Складено автором за: [38].

Вивчивши дані, наведені в таблиці 2.4, можна зазначити, що у 2022 році найбільшими партнерами для України на міжнародних ринках послуг є країни ЄС експорт послуг становив 12785,6 млн. дол. США, а імпорт 7976, млн. дол. США, серед основних країн ЄС в сфері послуг варто виділити Німеччину обсяг усього експорту послуг у 2022 році становив 5,68%, а імпорт 6,14%, також Польща експорт та імпорт послуг в загальній структурі зовнішньої торгівлі послугами становив відповідно 3,74% і 3,57%.

Серед країн світу з якими найбільше налагоджена співпраці в контексті експорту та імпорту послуг варто відмітити країни Азії – експорт 15,87%, та імпорт 25,45%, країни Європи – експорт послуг становить 61,72%, та імпорт 53,58%, а також Америку обсяг зовнішньої торгівлі послугами, зокрема експорт становить 2244,8 млн. дол. США, і це 17,56%, та імпорт – 846,9 млн. дол. США (10,62%).

Позитивне сальдо у 2022 році зовнішньої торгівлі послугами становило 4,8 млрд. дол. США, зумовлене перевищенням обсягів експорту послуг над їх імпортом. Варто відмітити, що на формування позитивного сальдо найбільший вплив мали обсяги послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, послуги з переробки матеріальних ресурсів.

В нинішніх умовах ЄС є найбільшим другом та торгівельним партнером для нашої країни. Варто відмітити, що на сьогоднішній день, майже третина від загального товарообороту зовнішньої торгівлі припадає на країни ЄС.

Розширення можливостей та доступу до ринків країн ЄС компенсує для національного товаровиробника негативні наслідки різкого падіння купівельної спроможності вітчизняних споживачів, а також в перспективі надає можливість розширювати експорт вітчизняних товарів та послуг. Європейський ринок стає найважливішою рушійною силою прискорення зростання ВВП України.

Повномасштабна війна РФ суттєво змінила геополітичний контекст на теренах Європейського континенту. Саме питання безпеки стали надзвичайно важливими, і саме завдяки цьому наша країна змогла отримати статус кандидата в члени до ЄС. Саме в такий спосіб ідея щодо «інтеграції до внутрішнього ринку ЄС в рамках окремих секторів розглядається як можливість забезпечити швидкі вигоди для України навіть до набуття повноправного членства» [42].

Отже, існує велика кількість питань, з яким сьогодні стикається Україна у сфері міжнародної торгівлі послугами, особливо це ускладнюється в умовах повномасштабної війни і в майбутньому у складних процесах післявоєнного відновлення.

Однак, є позитивні моменти, зокрема вітчизняний експорт послуг зростає найшвидшими темпами у сфері телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг. В Україні є всі можливості розвивати цей напрямок навіть у жахливій реальності війни.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На підставі проведеного комплексного теоретичного та методичного аналізу тенденцій формування та розвитку міжнародних ринків послуг та дослідження участі України в здійсненні експортно-імпортних операцій на даному ринку узагальнені результати стали основою для наступних, як теоретичних, так і практичних висновків та пропозицій.

Міжнародна торгівля у сфері послуг впродовж тривалого періоду часу не викликала жвавих дискусій в представників світової економічної науки. Оскільки, обсяги капіталів, які обслуговували дану сферу діяльності не були високими, тому питання, що пов'язані з його формуванням та регулюванням не були доволі серйозними і не заслуговували на окремі наукові дослідження.

Сфері послуг стало відводитися більш важливе місце в сучасному світовому господарстві. Сьогодні міжнародний ринок послуг функціонує і розвивається, як самостійне формування, якому притаманні свої принципи, закономірності та особливості розвитку. З кожним роком міжнародний ринок послуг викликає все більший науковий інтерес, і стає об'єктом досліджень у наукових працях провідних світових спеціалістів.

Впродовж останніх десятиліть світовий обсяг експорту послуг збільшився більш ніж на 20% і має тенденції до подальшого зростання. Міжнародний ринок послуг в умовах поглиблення глобалізаційних процесів стає одним з динамічних і впливових факторів економічного зростання та підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн світу, і як результат зростання добробуту населення.

Міжнародний ринок послуг має ряд специфічних ознак у порівнянні із ринком товарів, очевидно, що ринок послуг взаємопов'язаний з товарним ринком, оскільки ці сектори мають індивідуальний стимулюючий вплив, зокрема аналіз ринку проводиться через надання маркетингових та консультаційних послуг, рекламні послуги та транспортування, а також різного роду обслуговування.

На початку нового тисячоліття сфера міжнародних послуг отримала розвиток у всіх регіонах світу. Це також стосується практично всіх країн, як з розвиненою економікою, так і найменш розвинених країн. Їх роль на міжнародних ринках послуг слід розглядати через призму обсягів експорту та імпорту. Проте, найбільша роль на міжнародних ринках послуг країнам Тріади, а саме Північна Америка, Західна Європа та Японія.

Подальший розвиток міжнародного ринку послуг прямо буде залежати від розвитку системи міжнародних економічних відносин між крупними міжнародними угрупованнями та організаціями. Інтеграційні процеси у світовому економічному просторі мають суттєвий вплив на формування всезагальних механізмів щодо регулювання міжнародних ринків послуг, які в свою чергу, стимулюють до активізації торговельних відносин між країнами, з можливістю в подальшому усувати бар'єри в сфері міжнародної торгівлі. Такий феномен в сучасних глобальних умовах розвитку доцільно було б пояснити через призму наступних факторів:

- по-перше, інноваційні технологічні зміни у сфері зв'язку та транспорту зазнали значних змін і стали не факторними послуг, які напряму пов'язані з торгівлею товарами; зменшення обсягів транспортних витрат підвищило рівень мобільності виробників і споживачів послуг, проте, використання нового супутникового зв'язку та відеообладнання дозволило повністю відмовитися від прямого контакту між продавцем і покупцем;
- по-друге, прискорені темпи технічного прогресу на міжнародних ринках послуг і в області комунікацій та інформатизації призвели до того, що з'явилися нові форми торгівлі послугами, зокрема, міжнародний обмін комерційною інформацією, в якому об'єктом міжнародної торгівлі стають компанії, які підтримують контакти із своїми зарубіжними філіями, або ж бази даних тих самих компаній;
- по-третє, прогрес у технологіях, сприяє збільшенню попиту на фінансові, банківські та страхові послуги, в свою чергу, використання сучасних

технологій дозволило значно розширити клієнтську базу фінансових та страхових компаній.

Дослідження з точки зору класифікації послуг, як специфічного об'єкту міжнародної торгівлі нами були окреслені окремі ключові особливості міжнародних ринків послуг, які відрізняють їх від товарних ринків:

1) більш тісний взаємозв'язок між обміном послугами та рухом ПШ, ніж це зазвичай буває на товарних ринках, це пов'язано зі створенням ТНК, або ж компаній, які розташовані на іноземній території;

2) більш контрольоване регулювання, щодо міжнародного обміну послугами з боку держав за для захисту внутрішнього ринку від міжнародної конкуренції;

3) підтримка міжнародного руху послуг через процеси міграції фізичних осіб, як виробників, так і споживачів послуг, тобто основна умова міжнародної торгівлі послугами – це пересування;

4) відсутність посередників і оптових зв'язків, більш тісні контакти між виробниками та споживачами послуг;

5) стабільна ділова активність – це пов'язано в першу чергу з тим, що послуги не потребують додаткового зберігання, що може, наприклад, супроводжуватися кризами перевиробництва, а отже, зайнятість під час кризи у сфері надання послуг не змінюється, в окремих випадках можливе її зростання;

6) попит на послуги, а особливо інноваційні невичерпний, насамперед, це пов'язано із формуванням у суспільстві нових потреб, а також участю в цьому процесі крупних сервісних компаній та ТНК;

7) галузева специфіка, тобто кожному міжнародному ринку послуг притаманні свої унікальні та специфічні методи формування попиту та пропозиції, інструменти ціноутворення та фактори, що впливають на їх динаміку, і саме це ускладнює формування уніфікованих методів та підходів, щодо регулювання експортно-імпортних операцій щодо реалізації послуг;

8) відмінність в регулюванні міжнародних ринків послуг, означає, що регулювання щодо відповідності нормам, як національного, так і міжнародного

законодавства, здійснюється не на кордоні, а всередині самої країни-виробника, оскільки наявність чи відсутність факту перетину кордонів послугами ніяк не може стати критерієм для визначення обсягів їх імпорту чи експорту.

На сучасному етапі з'являється все більше підходів до класифікації послуг на міжнародному ринку. Особливості надання та різновид послуг зумовлюють наявність специфічних характеристик самих послуг. Найважливішою ознакою послуг є те, що її структура базується на такій основній властивості, як невідчутність, так і відчутність якості.

Переважає більшість існуючих класифікаційних схем ГАТС СОТ, МВФ, Системи національних рахунків, СБ ґрунтуються на діловому призначенні та основних функціональних ознаках послуг. Варто відмітити, що практично у всіх класифікаційних схемах виокремлено окремий сектор «інші послуги», до якого можуть входити усі послуги міжнародного ринку, які не знайшли своє відображення у вище перерахованих групах. Однозначно можна стверджувати, що такі класифікаційні схеми є незавершеними і постійно відкритим для їх доповнення в майбутньому, у зв'язку із появою на міжнародних ринках нових видів послуг.

Основними заходами регулювання доступу та діяльності на будь яких ринках вважаються інструменти торгової політики, які забороняють або обмежують можливості іноземним компаніям виробникам послуг домінувати чи здійснювати операції на національних ринках, і у більшості випадків це проявляється через кількісні обмеження.

Найбільш розвинута сфера в системі міжнародних економічних відносин – це міжнародна торгівля товарами і послугами, яка на міжнародному рівні регулюється рядом міжнародних організацій, основною із числа яких є СОТ. Ключова роль СОТ в контексті регулювання міжнародних торговельних відносин зводиться до реалізації, для усіх учасників цього процесу, загальноприйнятих принципів поведінки та комплексу заходів, що проводяться під егідою СОТ та за участю більшості країн світового співтовариства.

СОТ у своїй діяльності опирається на основний принцип в торгівлі – це недискримінація, що передбачає надання переваг для виконання імпорتنих, експортних та транзитних операцій, а також запобігання перевищеного рівня мита та зборів, як для національних, та закордонних товаровиробників. В контексті даного твердження, цей принцип означає реалізацію недискримінаційного підходу, як до національних, так і до імпорتنих товарів та послуг у тому, це стосується і встановленню податків і зборів всередині країни.

Регулювання міжнародної торгівлі послугами, базується на підписаній в результаті Уругвайського раунду ГАТС, яка є додатком до угоду про СОТ, є основним міжнародним документом, який врегульовує принципи та правила міжнародної торгівлі послугами вцілому. В межах даного документу торгівля послугами, визначається, процедура надання послуги з території однієї країни-виробника до іншої країни-споживача.

Особливість генеральної угоди полягає в тому, що вона на першому етапі закріплює існуюче «статус-кво» у сфері міжнародної торгівлі послугами, це означатиме, що країни домовляються, ще до початку переговорів про лібералізаційну політику в галузі торгівлі послугами виходячи із існуючої ситуації та по можливості не ускладнюючи поточні методи регулювання.

ГАТС припускає можливості відхилення від узгодженого режиму найбільшого сприяння за умов створення інтеграційних спілок, або ж з погляду гарантій національної безпеки. Країни підписанти ГАТС повинні представити повний список вилучень із режиму найбільшого сприяння, який підлягає аналізу. Обсяги реалізації послуг підлягають також обмеженням на основі угоди, що підписана між країною, яка надає ті чи інші послуги і країною, яка їх приймає, виходячи із критеріїв, що характеризують фахову кваліфікацію осіб, які надають дані послуги, а також у відповідності іноземних послуг стандартам, як національним, так і міжнародним.

Враховуючи факт постійного зростання значення міжнародної торгівлі та залежність багатьох країн світу від міжнародних ринків товарів та послуг надважливо нарощувати темпи розвитку та вдосконалення засобів, методів та

механізмів регулювання міжнародних торговельних відносин, за для забезпечення ефективних і справедливих умов функціонування світового економічного порядку. Окрім того, існує постійна необхідність забезпечення балансу між захистом та реалізацією власних інтересів міжнародної торгівлі на основі взаємних та вигідних умовах. Для досягнення таких умов та гарантій успіху для усіх суб'єктів ринку міжнародних послуг необхідно враховувати інтереси всіх учасників, а також забезпечити відкриті та прозорі умови на етапах укладення міжнародних угод у сфері міжнародної торгівлі.

Останнім часом ринок послуг є сферою економіки, яка відіграє значну роль в економічному розвитку багатьох країн. З'явилася низка нових послуги, які користуються високим попитом на світовому ринку. Тому функціонування ринку послуг для країн є дуже перспективним. Ця тенденція міжнародного обміну зараз швидко розвивається і займає важливе місце серед елементів світового ринку. Чим вища частка послуг в валовому національному доході, тим вищий рівень економічного розвитку країни. Тому міжнародний ринок послуг знаменує перехід нашої цивілізації на новий рівень розвитку. Це пов'язано зі збільшенням його впливу на розвиток міжнародних відносин, а також з інтенсифікацією економічної ситуації в країнах і окремих регіонах і поповнення валютних доходів країн земної кулі.

Ринок послуг значно розширився і видозмінився в ході науково-технічного розвитку революція. Помітно змінилася структура послуг. Зросли обсяги виробництва і професійні послуги, які характеризуються високим ступенем централізованого управління, фінансів та операцій.

Сьогодні ринок послуг стрімко розвивається і диверсифікується. Зростання добробуту разом з збільшення вільного часу та складність продукції, що потребує технологічного обслуговування, дають змогу багатьом країнам світу займають особливе місце в сфері послуг, яка є дуже різноманітною сферою. Кожна країна робить кроки до підтримувати ринок того елемента, який має перспективи подальшого розвитку та вдосконалення. Спеціалізація країни для окремих видів послуг залежить від рівня економічного розвитку. У промислово

розвинених країнах перевага надається фінансовій, телекомунікаційній, інформаційній галузям і більшості секторів бізнес-послуг. Для країн, що розвиваються, характерна спеціалізація на транспортних, фінансових і туристичних послугах. Міжнародне регулювання обміну послугами має бути орієнтоване на найбільш ефективний варіант глобального поділу праці та створення умов для прискорення прогресу в сфері послуг. У той же час, це повинно заохочувати розвиток індустрії послуг у країнах, які ще відстають у цій сфері. Важливою сучасною тенденцією розвитку міжнародної торгівлі послугами є її органічне зближення з міжнародним ринком товарів. Під час постачання товарів за кордон надається більше послуг, починаючи з аналізу ринку і закінчуючи транспортуванням вантажів.

Участь у міжнародних ринках послуг не є виключною прерогативою промислово розвинені країни. У ряді країн, що розвиваються, послуги також становлять значну частину їх експорту. Так, у підгрупі країн, у яких прибуток від торгівлі послугами становить понад 50% їх експортні надходження, промислово розвинені країни представлені лише Грецією; всі інші країни цієї підгрупи належать до тих, що розвиваються. Зараз на міжнародних ринках послуг домінують вісім країн: США, Великобританія, Франція, Німеччина, Японія, На Бельгію, Нідерланди та Італію припадає 2/3 світового експорту послуг і більше 50% імпорту. Частка першої п'ятірки становить менше 50% експорту за умови значно меншої частки імпорту. Отже, на четвірку країн, а саме США, Великобританію, Німеччину, Францію припадає 44% загального світового експорту послуг. Експортна квота США та Великобританії на світовому ринку становить 30%, а імпорту значно менше.

Спеціалізація країн на окремих видах послуг залежить від рівня їх економічного розвитку. У промислово розвинених країнах перевага віддається фінансовій, телекомунікаційній, інформаційній сферам і до більшості секторів бізнес-послуг. США, Великобританія, Франція, Швейцарія, Німеччина експортують освітню та послуги охорони здоров'я. Найвищого рівня за кількістю проведених шоу досягають США та Західна Європа. А для країн, що

розвиваються, характерна спеціалізація на транспорті, туризмі та фінансах послуги.

Сучасний етап розвитку міжнародного ринку послугами свідчить про його подальше зростання. Це залишається основною формою міжнародних економічних відносин і набуває нових рис, що розкривають його багатогранність можливостей як важливого чинника стабільного функціонування національних економік світового співтовариства.

До суттєвих тенденцій, притаманних сьогодні міжнародним ринкам послуг слід віднести:

- по-перше, зростання світового товарообігу, постійна диверсифікація послуг, що продаються на міжнародному ринку;

- по-друге, стрімке розширення структури сучасної міжнародної торгівлі послугами, сьогодні зовнішньоекономічні зв'язки вступають всі країни земної кулі, через інтеграційні об'єднання, співпрацю міністерств, відомств, створюються ТНК та БНК, тощо; з іншого боку, розширюється галузева структура міжнародної торгівлі – на неї орієнтуються збільшення охоплення галузей і видів внутрішнього виробництва країн світу міжнародною торгівлею;

- по-третє, зростає інтенсивність міжнародної торгівлі послугами, перш за все це відбивається на його динаміка, сьогодні темпи зростання імпортно-експортних операцій у більшості країн світового співтовариства є незмінними випереджують темпи зростання промислового виробництва;

- по-четверте, існує посилений взаємозв'язок між міжнародною торгівлею послугами та міжнародним поділом праці, сучасні міжнародні торговельні зв'язки, як правило, є стабільними і тривалими, це фактично призводить до міжнародної спеціалізація виробництва в країнах, які постачають продукцію або надають послуги за договорами;

- по-п'яте, міжнародну торгівлю послугами слід вважати пріоритетним напрямком сучасного розвитку, слід відзначити зміщення центру ваги міжнародної торгівлі в бік міжнародної торгівлі послуги; ще одним

перспективним напрямком розвитку ринку міжнародної торгівлі є переважні продажі в глобальному масштабі ринку тих товарів, які визначають науково-технічний прогрес; особливо слід відзначити інноваційний напрямок міжнародної торгівлі, це забезпечує, в першу чергу, бізнес просування, підтримка її міжнародних форм, де переваги новітніх досягнень, які зосереджені в оперативно та ефективно використовуються світовий промисловий і науково-технічний потенціал;

- по-шосте, важливу роль відіграватиме розвиток механізму міжнародної торгівлі послугами далі відіграють СОТ, ГАТС, ЮНКТАД та інші спеціалізовані міжнародні організації.

Розгляд розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами дає підстави виокремити основні тенденції його розвитку. До них відноситься збільшення диверсифікації міжнародної торгівлі послуг, висока швидкість обороту капіталу в цій сфері, деякі ускладнення її матеріальної науково-технічної бази, а збільшення частки інтелектуальних послуг та кількості суб'єктів їх надання, збільшення частки банківські, страхові, інноваційні послуги, а також інтенсифікація інформаційного забезпечення міжнародної торгівлі послуги. Ці тенденції слід враховувати при обґрунтуванні перспективних орієнтирів розвитку міжнародна торгівля послугами.

Сфера діяльності та впливу ТНК розповсюджується практично на всі види економічної діяльності та країни світу. Розширення масштабів діяльності ТНК та ускладнення здійснення економічних відносин, зміна пріоритетів, структури та якісного забезпечення потреб споживачів дуже впливають на розвиток міжнародних ринків товарів та послуг.

Сьогодні для екстенсивного шляху розвитку ТНК характерним є розширення їх міжнародної виробничо-господарської діяльності через використання конкурентних переваг на зарубіжних ринках; зростання долі міжнародної торгівлі товарами й послугами в загальній структурі національних ринків.

ТНК стають найважливішими суб'єктами господарювання в сучасному світовому економічному просторі. Економічні показники розвитку країн, їх участь у МПП, ступінь інтегрованості у глобальне світове господарство, а також їх міжнародна конкурентоздатність все більше залежать від того, наскільки успішною є діяльність ТНК, яка базуються в її національній економіці.

Можна стверджувати, що в умовах сьогодення ТНК відіграють провідну роль в системі міжнародних ринкових відносин. Оскільки, саме вони формують або мають високий ступінь впливу на національну економіку приймаючої країни, прискорюють НТП, процеси інтернаціоналізації господарського життя, залучають ПІІ та відкривають доступ до фінансових ресурсів.

Україна має прикласти максимум зусиль та прагнути до активної участі у таких глобальних організаціях, як ТНК, які сьогодні займають левову частку на міжнародних ринках товарів та послуг, а також підвищують авторитет країни на міжнародній арені.

Створене ТНК глобалізоване економічне середовище є надзвичайно цікавим та привабливим для всіх учасників міжнародних ринків товарів та послуг завдяки швидкому та прогресивному прориву у технологіях міжнародних комунікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дишкантюк Ю. Поняття й ознаки послуги як предмета господарсько-правового регулювання. *Юридичний вісник*, 2020/1. С.285-291. URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2020/40.pdf (дата звернення 10.01.2024)
2. Мельник М., Романчук С. Вплив процесу глобалізації на перспективні напрями розвитку міжнародної торгівлі. URL: <https://kntu.kr.ua/doc/science/zahody/vikl/2023/5-tez.pdf#page=86> (дата звернення 10.01.2024)
3. Коюда В.О. Сутність та змістовна характеристика послуги як бази управління. *Економіка і суспільство*. Випуск № 9. 2017. С.473-478. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/81.pdf (дата звернення 10.01.2024)
4. Овдіюк О. М., Швець Т. В. Стратегічні аспекти розвитку вітчизняного ринку сфери послуг. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8194> (дата звернення: 19.01.2024).
5. Мельничук О. Міжнародна торгівля послугами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Серія. Економічні науки. 2020. № 4. С. 115-128. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2020/04\(111\)/10.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2020/04(111)/10.pdf)
6. Антонюк К.В. Визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами. *Глобальні та національні проблеми економіки*. С.46-51. URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/11.pdf> (дата звернення 19.01.2024)
7. Міжнародна інтеграція: навч.посіб./уклад. І.В. Артёмов, В.Д. Бакуменко, О.М. Ващук та ін. – Ужгород : Ліра, 2009. 472 с.
8. Міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник / А.І. Боярчук, Р.П. Огородник, І.А. Плющик, Н.М. Антофій, Н.Є. Федорова – Херсон, ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2018. 374 с.
9. Мельниченко О.В. Сучасні особливості розвитку міжнародної торгівлі послугами. С. 82-84. URL:

https://kneu.edu.ua/userfiles/Zbirnik_Conference_07.12.2022/22_5737_2022.pdf

(дата звернення 22.01.2024)

10. Вітренко А.О Масові послуги в системі постіндустріальної економіки. *Причорноморські економічні студії* Випуск 8. 2016. С.6-9. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/8-2016/3.pdf> (дата звернення 22.01.2024)

11. Класифікація послуг, Стентон, Джадд URL: https://stud.com.ua/170628/marketing/klasifikatsiya_poslug (дата звернення 22.01.2024)

12. Мельник Т.С. Формування основ класифікації послуг на пасажирському залізничному транспорті далекого сполучення. *Електронне фахове видання «Економіка і суспільство»* №15, 2018. с.411-417.

13. Рибак Г.І., Островський І.А. Міжнародний ринок послуг: сучасний стан та структура. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7984> (дата звернення: 23.01.2024).

14. Генеральна угода про торгівлю послугами. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU94484> (дата звернення: 25.01.2024).

15. Антонюк К.В. визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 6. 2015. С. 46-51

16. Золотарьова В. І. Економічна сутність, класифікація та основні види продуктів сфери послуг. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 103–107

17. Белінська, Г., & Гусаров, С. (2022). Формування сучасного ринку послуг та його трансформація в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*, (43). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-30> (дата звернення: 25.01.2024).

18. Тарашенко Н.А. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/87-2.pdf> (дата звернення: 23.01.2024).

19. Бурла А.В., Назаров М.І. Процес регулювання міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/106.pdf> (дата звернення: 25.01.2024).
20. Передрій О. Міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник / О. Передрій; М-во освіти і науки України, Закарпатський держ. ун-т. К.: Центр навчальної літератури 2016. 273 с.
21. Проценко І. Сучасні тенденції розвитку багатостороннього регулювання міжнародного ринку послуг. *В І С Н И К Київського національного університету імені Тараса Шевченка ЕКОНОМІКА*. 9(162)/2014 С. 76-81. URL: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/162-9/13> (дата звернення: 30.01.2024).
22. Total trade in services. URL: <https://hbs.unctad.org/total-trade-in-services> (дата звернення: 20.02.2024).
23. Руденко О.В. Теоретичні аспекти формування глобального ринку послуг. *Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»*. 2011. Вип. 27. С. 44–52.
24. Когут М.В. Роль ТНК на міжнародному ринку трансферу технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 6, частина 1. С. 178–180.
25. Пічугіна Т.С., Волченко А.В. Способи виходу підприємства на зовнішні ринки. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2018. № 20(1296). С.20-24.
26. Скарга О. О. Транснаціоналізація ринку туристичних послуг на етапі глобалізації: концептуально-організаційний аспект. *Проблеми економіки*. 2020. №2. С. 63–70. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-63-70> (дата звернення: 20.02.2024).
27. Лютак О.М. Тенденції сучасної транснаціоналізації туристичної індустрії в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №. 10. С.8-16.
28. Top 10 Largest Hotel Chains in the World. URL: <https://www.alltopeverything.com/top-10-largest-hotel-chains-in-the-world/> (дата звернення: 20.02.2024).

29. Top 10 major hotel companies in the world for 2022. URL: <https://ceoworld.biz/2022/01/03/top-10-major-hotel-companies-in-the-world-for2022> (дата звернення: 20.02.2024).

30. 2022 World Hotel Group Rankings: behind the apparent calm, there are fundamental movements. URL: <https://hospitality-on.com/en/developpement/2022-world-hotel-group-rankings-behind-apparent-calm-there-are-fundamental-movements> (дата звернення: 22.02.2024).

31. UN Tourism Barometer. URL: <https://www.unwto.org/un-tourism-world-tourism-barometer-data> (дата звернення: 22.02.2024).

32. Сизоненко В.О., Циганов С.А. Особливості сучасного розвитку ринку банківських послуг. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/55359/5/Syzonenko_Osoblyvosti_suchasnoho.pdf (дата звернення: 25.02.2024).

33. Андрушків Т.І. Розвиток міжнародного ринку банківських послуг та транснаціоналізація банківської діяльності. URL: http://www.confcontact.com/2014_05_15/1_andrushkiv.htm (дата звернення: 25.02.2024).

34. Король М.М., Носа А.М. Аналіз діяльності транснаціональних банків в умовах глобалізації та транснаціоналізації світової економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 21 (1). С. 100–104.

35. Блащук-Дев'яткіна Н.З., Пилат М.В. Транснаціональні банки: сучасний стан та перспективи їх розвитку. Молодий вчений ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ № 6(118) червень, 2023 р. С. 70-77. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-6-118-15> (дата звернення: 25.02.2024).

36. The world's 100 largest banks. S&P Global: URL: <https://www.spglobal.com/marketintel-ligence/en/news-insights/latest-news-headlines/the-world-s-100-largest-banks-2022-69651785> (дата звернення: 01.03.2024).

37. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org> (дата звернення: 01.03.2024).

38. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2024).

39. WTO. Principles of the trading system. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm (дата звернення: 10.03.2024).

40. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni (дата звернення: 10.03.2024).

41. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2021 році. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2d47dab0-2594-4372-836c-2b636928f34a&title=BiuletенPotochnogoStanuTorgovelnikh> (дата звернення: 11.03.2024).

42. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості. URL: <https://www.kas.de/documents/.pdf/ca22c1d7-45ee-3e2c-d874-bd8dfb1a1710?version=1.0&t=1686055086884> (дата звернення: 11.03.2024).

ДОДАТКИ

